

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ТА
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Виконала: студентка 2-го курсу, групи 8.2812
спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне
управління та адміністрування»
Д.О. Смирнова

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
професор, д.і.н. Приймак О.М.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
доцент, к.держ.упр. Заїка О.В.

Запоріжжя– 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І. Бутченко
« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТИЦІ

Смирновій Дар'ї Олегівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Еволюція державної концепції протидії та запобігання
корупції в Україні

керівник роботи Приймак Олег Миколайович, д.і.н., професор

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «01» травня 2023 року № 646-с

2. Строк подання студентом роботи 11 грудня 2023 року

3. Вихідні дані до роботи Павленко С. О. Основні етапи боротьби з
хабарництвом: історичний аспект. Науковий вісник Національної академії
внутрішніх справ. 2013. № 2. Бондаренко О. С., Кришевич О. В., Пахомов В. В.
Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності,
пов'язаної з наданням публічних послуг : наук.-практ. посіб. Суми : Сум. держ. ун-
т, 2019. 312 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні 2. Уточнити зміст основних понять дослідження: «державна служба», «еволюція», «боротьба з корупцією», «корупція». 3. Визначити принципи і методи дослідження еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні. 4. Визначити сутність та зміст державної політики у сфері боротьби запобігання корупції в Україні. 5. Проаналізувати елементи та механізми у сфері боротьби та запобігання корупції. 6. Розкрити етапи еволюції концепції боротьби та запобігання корупції. 7. Дослідити сучасний стан рівня корупції в Україні 8. Запропонувати рекомендації та підвищення ефективної боротьби з корупцією в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Приймак О. М. професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	16.05.2023	16.05.2023
Розділ 2	Приймак Олег Миколайович професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	28.08.2023	28.08.2023
Розділ 3	Приймак Олег Миколайович професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	10.10.2023	10.10.2023

7. Дата видачі завдання 10 травня 2023 року**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2023	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2023	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень – серпень 2023	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Серпень – жовтень 2023	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2023	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>

Студент Д.О. СмирноваКерівник роботи О.М. Приймак**Нормоконтроль пройдено**Нормоконтролер О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 86 сторінок, 89 позицій у списку літератури.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, ДЕРЖАВА, КОРУПЦІЯ, ОРГАНИ ВЛАДИ, ЕЛЕМЕНТИ, БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ.

Мета дослідження: оцінити ефективність реформ, які були впроваджені в Україні для боротьби з корупцією, визначити їх успішність та чинники, що сприяли або гальмували їхню реалізацію.

Об'єкт дослідження: це система законодавчих, інституційних та соціокультурних змін, які відбуваються в Україні для боротьби з корупцією та попередження її поширення.

Предмет дослідження: процеси, механізми, та стратегії, які визначають способи, якими держава намагається боротися з корупцією та запобігати її поширенню.

Методи дослідження: історичний аналіз, аналіз законодавства та аналіз інституційних змін.

Гіпотеза: еволюція державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні є процесом, що включає послідовний розвиток законодавчих, інституціональних та культурних складових боротьби з корупцією, який показує поступові зміни в способах і засобах боротьби з цією проблемою. Гіпотеза передбачає, що ця еволюція може бути характеризована послідовним рухом від пасивної реакції на корупцію до більш активних та ефективних заходів з її запобігання та припинення.

Висновки: у роботі було проведено теоретичне узагальнення та розроблено новий підхід до вирішення наукової проблеми, а саме – розроблення концепції боротьби з корупцією в Україні. Ця концепція виступає основою для формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства. Результати дослідження включають нові наукові положення та висновки, спрямовані на досягнення поставленої мети. Ретроспективний аналіз показав, що існуючі дослідження в галузі кримінального права та кримінології не завжди враховують швидкий розвиток антикорупційного та кримінального законодавства, що підкреслює необхідність глибокого та об'єктивного наукового дослідження концепції боротьби з корупцією в Україні для її ефективного впровадження.

SUMMARY

The qualification thesis consists of 86 pages, 89 items in the bibliography.

PUBLIC ADMINISTRATION, EVOLUTION, STATE, CORRUPTION, GOVERNMENT BODIES, ELEMENTS, FIGHT AGAINST CORRUPTION.

The purpose of the research: to assess the effectiveness of the reforms that were implemented in Ukraine to fight corruption, to determine their success and the factors that facilitated or hindered their implementation.

Object of research: it is a system of legislative, institutional and socio-cultural changes taking place in Ukraine to fight corruption and prevent its spread.

Subject of research: processes, mechanisms, and strategies that determine the ways in which the state tries to fight corruption and prevent its spread.

Research methods: historical analysis, analysis of legislation and analysis of institutional changes.

Hypothesis: the evolution of the state concept of fighting and preventing corruption in Ukraine is a process that includes the consistent development of legislative, institutional and cultural components of the fight against corruption, which shows gradual changes in the ways and means of fighting this problem. The hypothesis suggests that this evolution can be characterized by a consistent movement from a passive reaction to corruption to more active and effective measures to prevent and stop it.

Conclusions: theoretical generalization was carried out in the work and a new approach to solving the scientific problem was developed, namely, the development of the concept of combating corruption in Ukraine. This concept serves as the basis for formulating proposals for improving the relevant legislation. The research results include new scientific provisions and conclusions aimed at achieving the set goal. Retrospective analysis showed that existing research in the field of criminal law and criminology does not always take into account the rapid development of anti-corruption and criminal legislation, which emphasizes the need for a deep and objective scientific study of the concept of fighting corruption in Ukraine for its effective implementation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....10	
1.1. Стан наукової розробки еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні.....	10
1.2. Огляд основних понять та теоретичних підходів, пов'язаних із корупцією та боротьбою з нею.....	17
1.3. Принципи і методи дослідження еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні.....	25
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....34	
2.1. Сутність та зміст державної політики у сфері боротьби та запобігання корупції.....	34
2.2. Елементи та механізми у сфері боротьби та запобігання корупції.....	45
2.3. Етапи еволюції концепції боротьби та запобігання корупції.....	54
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ.....63	
3.1. Сучасний стан рівня корупції в Україні.....	63
3.2. Рекомендації з підвищення оптимізації ефективної боротьби з корупцією в Україні.....	7
2	
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....85	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день в Україні проблеми, пов'язані з формуванням та реалізацією антикорупційної політики, стали однією з найбільш актуальних та належать до найважливіших. Це відбувається через той факт, що поширення корупції в країні становить серйозну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку. Боротьба з корупцією є важливим кроком для того, щоб Україна змогла забезпечити безпеку своїх громадян, підняти рівень життя, розвинути ефективну економіку та створити правову та демократичну державу. Це також важливо для захисту національного суверенітету та для того, щоб стати конкурентоспроможною серед розвинених країн світу.

Враховуючи курс України на вступ до Європейського Союзу та зобов'язання перед Радою Європи, існує необхідність негайної розробки та впровадження ефективних механізмів запобігання та протидії корупції. Метою цього процесу є впровадження зарубіжного досвіду боротьби з цим негативним соціальним явищем в Україні, зокрема через політичні, правові, інституційні та організаційні засоби подолання корупції, які успішно працюють у інших країнах.

Боротьба з корупцією наразі є однією з основних пріоритетних справ для державних інституцій, громадських організацій, ЗМІ та громадян. Антикорупційні зусилля охоплюють сфери судової, податкової та адміністративної реформ, які активно впроваджуються в Україні. Реформуються кримінальні процедури, вдосконалюються механізми доступу громадян до публічної інформації та отримання безоплатної правової допомоги. В результаті цих заходів формується державна система боротьби з корупцією, спрямована на підвищення її ефективності, але цей процес розгортається з незадовільною швидкістю.

Проблемна ситуація дослідження еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні виявляє проблемні аспекти в контексті нестабільності та неоднозначності законодавчого базису. Недостатня координація між антикорупційними органами, а також неефективність заходів у

втіленні антикорупційної стратегії свідчать про необхідність системного аналізу та реформування для забезпечення більш ефективної боротьби з цим нагальним суспільним викликом.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні.

Предметом дослідження є історичний розвиток та еволюція державної політики, законодавства, інституцій та механізмів, спрямованих на боротьбу з корупцією, а також їх вплив на суспільство та ефективність протидійного заходів в Україні.

Дослідження ґрунтується на теоретичній базі, що включає наукові праці та методологічні концепції провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, що висвітлюють проблеми вдосконалення механізмів формування та реалізації антикорупційної політики в Україні.

Мета дослідження на тему «Еволюція державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні» полягає в аналізі та вивченні історичного розвитку підходів та стратегій, що використовувалися українською державою для боротьби з корупцією та створення механізмів її запобігання. Дослідження спрямоване на розуміння та оцінку еволюційних змін у державних політиках, законодавстві, інституціях та інших аспектах боротьби з корупцією в Україні з часу незалежності країни.

Для досягнення мети, були поставлені наступні завдання дослідження:

- дослідити стан наукової розробки еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні;
- зробити огляд основних понять та теоретичних підходів, пов'язаних із корупцією та боротьбою з нею;
- з'ясувати принципи і методи дослідження еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні;
- визначити сутність та зміст державної політики у сфері боротьби запобігання корупції в Україні;

- проаналізувати елементи та механізми у сфері боротьби та запобігання корупції;
- розкрити етапи еволюції концепції боротьби та запобігання корупції;
- дослідити сучасний стан рівня корупції в Україні;
- запропонувати рекомендації та підвищення ефективної боротьби з корупцією в Україні.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що еволюція державної концепції протидії корупції в Україні визначається впливом політичних, соціальних та економічних чинників, і вона може бути взаємозв'язана зі змінами у законодавчому середовищі та ефективністю інституцій. Припускається, що динаміка цієї концепції відбиває складні взаємовідносини між державними органами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами, впливаючи на результативність заходів у боротьбі з корупцією в Україні.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукової розробки еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні

Під час дослідження концепції кримінально-правової протидії корупції, основним завданням стало проведення аналізу стану наукових досліджень, що вже були проведені в даній області. Варто відзначити, що боротьба з корупцією завжди була однією з основних складових формування державної політики у кожній демократичній та правовій державі. Тому на протязі тривалого періоду часу вчені віддавали їй особливу увагу під час проведення наукових досліджень різних видів і рівнів складності. Аналіз наукових досліджень, присвячених протидії корупції, має подвійне значення, оскільки, з одного боку, він допомагає виокремити найвагоміші наукові праці, які стали теоретичним фундаментом для дослідження, і, з іншого боку, служить основою для виділення проблемних аспектів, що залишилися поза межами попередніх досліджень [1, с. 107].

Аналіз ступеня розробки досліджуваної проблеми вказує на те, що питання сутності корупції та заходів для її протидії відображено в працях численних філософів, мислителів і вчених. Вже у давньогрецькій філософії Платона виникла перша згадка про соціально-філософське розуміння явища корупції. Він вважав, що справедливість є центральним аспектом управління державою, і правильна організація управління може завадити користолюбству правителів, яке, на його думку, є джерелом загибелі держави. Платон пропонував позбавити осіб, які мають владу, приватної власності, щоб запобігти її зловживанню в особистих цілях. Також, він підкреслював важливість моральних якостей управлінців та переконував, що правильне управління державою вимагає високих моральних стандартів. У своїх проектах ідеальних держав Платон

обговорював важливість реформування структур, які найбільше схильні до корупції, та вчинків, які забезпечують управління державою [2, с. 274].

Цю концепцію також розвивав Аристотель у своїй праці «Політика», в якій він назвав корупцію найважливішим фактором, який може призвести до загибелі або деградації держави. Філософ вважав протидію корупції фундаментальною для забезпечення стабільності держави. Він писав: «Найголовніше в будь-якій державній системі - це налагодити справу так, щоб посадовим особам було неможливо збагачуватися через зловживання владою. Тільки ті держави, які враховують загальний інтерес, можуть вважатися справедливими згідно з високими стандартами справедливості» [3, с. 135]. Крім того, Аристотель визначив обмеження, яке стало необхідною частиною організації державного апарату - заборону одній особі в державі володіти одночасно кількома посадами [4, с. 192].

Згідно з поглядом Н. Макіавеллі, корупцію можна порівняти з хворобою (сухотами). Важко виявити її на ранніх стадіях, але легко вилікувати, тоді як у вже хронічній формі її легко діагностувати, але дуже важко позбутися [5, с. 162]. У подальшому Т. Гоббс у своїй роботі «Левіафан» акцентував увагу на правовому аспекті корупції. Він наголошував, що люди, які багатіють і пишаються своїм станом, легко можуть скоювати злочини, сподіваючись уникнути покарання шляхом корупції в системі судового управління або шляхом отримання вибачення за гроші чи інші форми винагороди. У своєму головному творі «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та громадянської» Гоббс писав: «Люди, які гордяться своїм багатством, несуть відповідальність за скоєні злочини, сподіваючись уникнути покарання через корупцію в судовій системі або через викуп за гроші або інші форми винагороди».

Жан-Жак Руссо, у своєму важливому творі «Про суспільну угоду або принципи політичного права» висловлював думку про те, що соціальне та політичне життя має потенціал корумпувати людину [6, с. 34]. Він стверджував, що некорумповані особи можуть підірвати політичну систему, а політична

система, навпаки, може розбещувати людей і сприяти корупції. В той же час, Руссо розумів природу корупції і вважав, що правильний шлях полягає у формуванні громадської думки для обмеження корупції. Як прихильник маніпулювання громадською думкою, подібно до практики в Спарті, яка служила захистом від корупції, філософ надавав велике значення моралі. Руссо розглядав корупцію як необхідну умову для боротьби за владу і вважав, що влада, зазвичай, схильна до корупції. За його концепцією, рівність є природною, і добрі закони, що визначають цю рівність, працюють проти корупційного впливу тих, хто прагне до влади [7, с. 42].

У своїй статті «Виборча корупція в Англії» Карл Маркс посилається на результати комісії, які проводили аналіз ситуації у виборчих округах Глостера і Уейкфілда. Описуючи шокуючі порушення, які відбулися під час підготовки та проведення виборів до парламенту, Маркс робить висновок, що справжня конституція британської палати громад може бути виражена одним словом - корупція. В цій схемі корупції він виділяє дві групи – «дрібну буржуазію, яка підкупується, і вищі класи, які підкуповують її» [9, с. 549]. Ця роздільність груп має для марксистської філософії не конкретно-ситуаційний, а принциповий, концептуальний характер, який відображає погляд Маркса на природу корупції в буржуазному суспільстві. Корупція у цьому випадку виникає внаслідок конкуренції за прибуток між різними соціальними групами, такими як велика, середня і дрібна буржуазія, а також між буржуазією і найманими робітниками. З огляду на домінуючу позицію великої буржуазії як головного класу, найбільший масштаб і, отже, найбільшу загрозу, становлять саме корупційні схеми в боротьбі та розподілі прибутку між цими соціальними групами. Крім того, Маркс відзначає роль бюрократії в корупції, яку він розглядає як самостійний фактор. Державні структури можуть виступати посередниками у цій боротьбі, керуючись як інтересами великого капіталу, так і однієї з зацікавлених сторін [8, с. 117].

Вперше спроба відмовитися від морального підходу при аналізі корупції була представлена Максом Вебером у його праці «Господарство і суспільство» Вебер, досліджуючи явище викупу державних податків в контексті економічної

антропології, яке вважав одним із механізмів нормального функціонування суспільства, відзначав, що ця практика, хоча й була пов'язана з наданням привілеїв особам, що мали достатню економічну та фінансову владу, була історично необхідною. Вебер ввів поняття «толерантного функціоналіста» для відображення відносин між приватною та державною сферами і прийшов до висновку, що корупція може мати функціональну роль і бути прийнятною, особливо коли це сприяє зміцненню позицій еліт та прискорює соціальні трансформації у суспільстві [10, с. 365].

Для Фрідріха Ніцше, феномен корупції є важливим критерієм для визначення деградації суспільства та різних форм його існування. Власне термін «корупція» у відомого філософа використовується перш за все для опису духовного стану, і в його визначенні цей термін має більш широкий і менш строгий характер, ніж в правовому та соціально-філософському контексті [11, с. 78].

Г. Гайнес, відображаючи аспекти проблеми корупції, розглядає поведінку державних службовців та їх ставлення до хабарництва на основі аналізу законодавства окремих штатів США. Він приводить приклад Південної Дакоти, де парламентаріям заборонено було взаємодіяти зі штатом чи графством протягом року після завершення їхнього виборчого терміну. Це свідчить про те, що корупція може розглядатися як один із наслідків недосконалості законодавства в окремих державах, а не як окреме явище. У цьому контексті шляхом подолання корупції може бути вдосконалення законодавства [12, с. 79].

Г. Пакер розглядав корупцію в юридичному контексті як одне із порушень закону, яке перешкоджає владі виконувати свої функції. Він спрощував корупцію до процесу прийняття хабара від зацікавлених груп з метою впливу на законодавство або процес ухвалення рішень, що фактично переросло у лобізм [13, с. 88].

Зокрема, М. Альпідовська вказує на те, що з інституційної точки зору корупція розглядається як неформальний економічний інститут. Цей явище проявляється у продажі посадових прав та відбувається як у державному, так і в

приватному секторі економіки. Корупція визначається як взаємодія між економічними агентами з метою зловживання своєю позицією задля отримання особистої вигоди. Послаблення ролі держави та недосконалість економічних умов створюють попит на такий вид діяльності, в той час як недоліки в правових і морально-етичних нормах в суспільстві породжують пропозицію для корупційних дій [14, с. 138]. Згідно з макроекономічними та політекономічними дослідженнями, проведеними І. Богдановим і А. Капліним, корупція є найбільшою загрозою для економічного зростання та розвитку, здатною підірвати будь-які правові структури [15, с. 134].

В сучасній вітчизняній науці вивченню корупції та заходів для боротьби з цим явищем приділяють увагу представники різних галузей. Дослідження з даної проблематики в основному зосереджені у галузі юридичних наук (56,1%), за ними слідує економічні дослідження (11,2%) і політичні дослідження (10,3%). Найбільше дисертацій здійснено в спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія (26,2%), на другому місці спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси (11,2%), третє місце належить спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (10,3%). Також важливі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право (6,5%), а також спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка і 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (по 5,6%) [16, с. 259].

Щодо конкретних наукових досягнень у вітчизняних дослідженнях, присвячених сутності, видам та протидії корупції, а також корупційній злочинності, багато цікавого представляє дисертація М. Мельника «Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції» (2002 р.). У цій роботі автор вперше в українській кримінологічній і кримінально правовій науці застосував підхід до дослідження корупції як системного соціального явища. Він сформулював та розкрив основні ознаки та соціальну сутність корупції, науково обґрунтував висновок про те, що корупція, як соціальне явище,

не може бути ліквідована в окремій державі чи на конкретному етапі розвитку соціально-політичної системи. В роботі детально проаналізовано негативні наслідки корупції для суспільства, визначено їх різноманітність і вплив на різні соціальні явища та процеси, що повинно становити основу політики боротьби з цим антисуспільним явищем [17, с. 10].

У дисертації Д. Крупка під назвою «Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження)» (2005 р.) вперше було визначено, що об'єктивна сторона складів хабарництва, які передбачені кримінальним правом Німеччини і Швейцарії, характеризує їх як альтернативні і усічені. Це означає, що немає можливості добровільної відмови від доведення злочину до його завершення після отримання хабара та пропозиції предмета хабара. У цій дисертації також надається визначення і характеристика функціональних і формальних ознак службової особи [18, с. 12].

Щодо інших досліджень на тему корупції, важливою є дисертація О. Шемякіна під назвою «Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2013 р.). У цій роботі сформульовано поняття «протидія» і «запобігання» корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, і дано їх змістовні характеристики. Дослідник провів класифікацію заходів для запобігання корупційним злочинам. У дисертації також були визначені концептуальні засади, зміст, завдання, базові принципи та стратегічні напрями державної політики з протидії та запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також висвітлено місце і роль органів прокуратури в системі суб'єктів протидії і надано рекомендації щодо їх вдосконалення та підвищення ефективності [19, с. 41].

Дисертація М. Саламатової під назвою «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності» (2015 р.) має важливе значення, оскільки авторка досліджує злочинність у сфері нотаріальної

діяльності як окремий об'єкт кримінологічного аналізу. Це дослідження розкриває особливу природу, показники, тенденції, причини та умови злочинності в цій галузі та обґрунтовує необхідність заходів для запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності [20, с. 18].

До фундаментальних наукових розробок у сфері протидії корупції слід також віднести докторську дисертацію О. Бусол на тему «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії» (2015 р.). В цьому дослідженні вчений ідентифікує важливі фактори (критерії) боротьби з корупційною злочинністю, що існують у деяких країнах, і досліджує їхню ефективність. Дисертація систематизує еволюційні моделі та форми корупції, які відомі в криміналістиці, і аргументує, що для України характерною є олігархічна модель корупційних відносин, що повинна враховуватися при визначенні заходів протидії корупції [21, с. 15–17].

Щодо економічних досліджень корупції як явища, важливим визнанням є дисертаційне дослідження Н. Черемісіної під назвою «Статистичне вимірювання тіньової економіки: регіональний аспект». У цій дисертації авторка докладно аналізує руйнівний вплив корупційної діяльності на економіку та надає відповідний статистичний підхід до оцінки тіньової економіки. Вона вдало висвітлює роль корупції у деформації економічних відносин та інші важливі аспекти [22, с. 10–11].

По-друге, варто відзначити монографію групи авторів, до якої входять М. Фомін, В. Приходько, М. Каптуренко та інші, під назвою «Корупція і тіньова економіка: політ економічний» (2012 р.). У цій монографії викладена політекономічна концепція, яка систематично розкриває теоретично-методологічні основи корупції і тіньової економіки. Досліджено еволюцію корупції і розглянуті різні підходи до її подолання [23, с. 287].

У підсумку, можна зробити висновок, що питання сутності та боротьби корупцією залишалося актуальним вже з давніх часів і залишається актуальним і нині. Однак у межах даного дослідження неможливо охопити всю широку область праць, присвячених концепції кримінально-правової боротьби з

корупцією. Великий обсяг дисертаційних досліджень у галузі кримінального права і кримінології не встигає відобразити стрімкий розвиток антикорупційного законодавства. Отже, концепція боротьби з корупцією в Україні потребує ретельного, об'єктивного, комплексного та системного дослідження з метою забезпечення ефективної боротьби з цим явищем.

1.2. Огляд основних понять та теоретичних підходів, пов'язаних із корупцією та боротьбою з нею

Після визначення наукового доробку та методологічних основ нашого дослідження, необхідно розглянути сутність поняття «корупція». Почнемо аналіз будь-якого поняття з семантичного розгляду, як це зазвичай роблять у наукових джерелах. Існують два можливих підходи до походження слова «корупція», обидва з яких вказують на його давньоримське походження. Перший підхід стверджує, що слово «корупція» є поєднанням латинських слів «corruptio» та «opis», і тому походить від фрази «corruptere», що об'єднує слова «cor» (разом) та «ruptere» (ламати). Це сполучення слів виражає ідею акту, який змінює стан речей через спільну дію двох чи більше осіб [24, с. 341]. Отже, значення цього слова охоплює такі поняття, як псувати, пошкоджувати, марнувати, призводити до занепаду, розбивати, губити, руйнувати, спокушати, ідкуповувати, спотворювати, перекручувати, фальсифікувати та ганьбити. Другий підхід вказує, що слово «корупція» виникло від слова «corruptio», яке мало значення підкупу та продажності посадових осіб органів публічної влади і громадсько-політичних діячів [25, с. 127]. Важливо відзначити, що представники обох груп поглядів однаково негативно ставляться до корупції, оскільки в обох варіантах слово виражає ідею спотворення, спокушання і підкупу.

На практиці виникають два основних підходи до формування наукового поняття. Перший підхід, відомий як доктринальний, базується на дослідженнях вчених і фахівців у конкретній галузі. Другий підхід, офіційний або легальний, ґрунтується на нормативних актах, міжнародних документах та інших правових

джерелах [26, с. 183]. Ми вважаємо, що цей список може бути розширений, включаючи історичний, міжнародний та зарубіжний підходи для формування поняття.

По-перше, важливо провести ретроспективний аналіз походження корупції як явища. За даними В. Цитряка, аналіз наукових джерел свідчить про те, що корупція з'явилася одночасно з першими державами [27, с. 97]. Однак ми вважаємо, що корупція, можливо, існувала набагато раніше, наприклад, зі створенням перших патріархальних товариств, де, для того щоб привернути увагу чи здобути підтримку, необхідно було звертатися до старших членів родини. Крім того, існувала практика подарунків священнослужителям як спроби отримати їхню прихильність.

Отже, наші предки вважали корупцію своєрідним проявом поваги, прихильності та нормальних відносин між людьми [28, с. 156]. Спочатку суспільство не розуміло шкідливого впливу таких «відносин» у публічних та комерційних сферах. Родоначальником антикорупційних реформ можна вважати царя міста-держави Лагаш, Урукагіна, вавилонського правителя, який намагався змінити державне управління, щоб припинити зловживання чиновників, суддів та службовців храму [29, с. 52].

У Стародавній Греції у IV–V століттях до н.е. корупція виявлялася як псування їжі та питної води, маючи побутовий характер. Пізніше під корупцією почали розуміти деякі прояви в судовій практиці, моральний занепад, розбещеність молоді та порушення громадського порядку. В античній Греції це поняття мало соціальний зміст – занепад моралі та безлад. У Древньому Римі корупція означала підкуп суддів, а з XV–XVI століть – підкупність та продажність чиновників і громадсько-політичних діячів, що набули тоді великого поширення [30, с. 28].

Згодом у законах Стародавнього Єгипту почали враховувати різницю в відповідальності за хабарництво в залежності від розміру незаконного доходу. У Стародавній Індії існував незвичайний спосіб боротьби з хабарництвом –

стеження за корупціонерами. Отже, якщо хто-небудь став свідком хабара, він міг вимагати частину цього хабара [31, с. 21].

У Середньовіччі помітно зросла поширеність корупції, що було зумовлено стрімким розвитком валютних відносин і збільшенням кількості державних установ [32, с. 307].

Перша згадка про корупцію та підкуп в Київській Русі датується XIII століттям. На той час існували два види підкупу: хабарництво, яке передбачало підкуп за вчинення правомірних дій, та здирство, яке включало підкуп за вчинення протиправних дій [33, с. 7].

На нашу думку, корупція в Україні набула значного розмаху протягом XX століття. Тим не менше, важливо відзначити, що в більшості енциклопедій і словників з радянської епохи, які пояснювали термін «корупція», підкреслювалося, що це явище є характерним для буржуазної держави і суспільства, де відбувається експлуатація людини людиною, державний апарат підпорядковується монополіям, і для цього створені певні умови в економічній та політичній системі капіталістичного суспільства [30, с. 8].

У 1995 році було ухвалено Закон України «Про боротьбу з корупцією» [34], який, в суті, розкрив сутність корупції, описуючи її як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямовану на незаконне використання наданих їм повноважень з метою отримання матеріальних вигод, послуг, пільг або інших пільг, і закріпив перелік конкретних корупційних дій, які переважно мали матеріальний характер. Таке визначення корупції надавало можливість для досить широкого тлумачення, враховуючи різноманітність напрямків її прояву. Проте важливим недоліком було те, що законодавство згадувало лише одну конкретну форму корупції – «одержання» відповідних матеріальних цінностей [35, с. 165]. Таким чином, Кримінальний кодекс України у 2001 році передбачав кримінальну відповідальність лише за отримання, надання, пропозицію та провокацію хабара.

У 2011 році було ухвалено Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [36], який кардинально переглянув концепцію корупції,

введенням нового терміну – «неправомірна вигода». Згідно з цим законом, корупцією визнавалася діяльність особи, визначеної в частині першій статті 4 цього Закону, яка використовує свої службові повноваження та пов'язані з ними можливості з метою одержання неправомірної вигоди або приймання обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе або інших осіб, або відповідно обіцянки / пропозиції або надання неправомірної вигоди особі, визначеній в частині 1 статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою спонукання цієї особи до незаконного використання своїх службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей.

Необхідно підтримати погляд А. Михненка, який стверджує, що вищезазначене свідчить про обов'язкову наявність корупції в усіх культурах і цивілізаціях [37, с. 43]. Більше того, складна та гнучка природа цього явища стала запорукою його еволюції та розповсюдженню в різні сфери сучасного суспільства.

Другий підхід до визначення поняття «корупція» є міжнародним. Ми вважаємо, що боротьба з корупцією - це завдання міжнародного рівня, і тому основи для визначення сутності цього поняття і заходів протидії йому закладаються на міжнародному рівні. Наприклад, в Кодексі поведінки посадових осіб у справах, пов'язаних із підтриманням правопорядку, прийнятим на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1979 році, корупція визначається як «дія або бездіяльність під час виконання обов'язків або через ці обов'язки, що призводять до одержання подарунків, прийнятих або вимаганих, обіцянок або стимулів при кожному випадку, коли такі дії або бездіяльність мають місце» [38].

Конкретизація поняття «корупція» була проведена в підсумковому документі Міжамериканської конвенції проти корупції, яка була укладена у місті Ліма (столиця Перу) у 1996 році. Згідно зі статтею 6 цієї Конвенції, акти (прояви) корупції включають:

1. Спробу отримання або отримання урядовим чиновником або особою, яка виконує публічні функції, будь-яких матеріальних цінностей або інших вигід, таких як подарунки, послуги, обіцянки або пільги для себе або інших осіб

або організацій, в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання публічних функцій.

2. Пропозицію надання матеріальних цінностей або інших вигід урядовому чиновникові або особі, яка виконує публічні функції, в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання ними публічних функцій.

3. Будь-яку дію чи бездіяльність урядового чиновника або особи, яка виконує публічні функції, з метою незаконного здобутку прибутку для себе або іншої сторони.

4. Шахрайське використання або приховування майна, отриманого внаслідок одного з актів, зазначених у цій статті.

5. Участь як основного виконавця, співучасника, підмовника, пособника після вчинення або в будь-який інший спосіб у скоєнні або спробі скоєння одного з актів, на які було посилення в даній статті [39, с. 5].

Також, в рамках співпраці держав у Співдружності Незалежних Держав, було розроблено Модельний закон про боротьбу з корупцією, прийнятий Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць у 1999 році. Згідно з цим Законом, корупція визначалася як незаконне прийняття особисто або через посередників матеріальних благ і переваг від державних посадових осіб, а також осіб, прирівняних до них, з використанням їхніх посадових повноважень і пов'язаних із ними можливостей, а також як підкуп цих осіб шляхом протиправного надання їм матеріальних благ та переваг фізичними та юридичними особами [39, с. 5].

Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка була прийнята у 2000 році, розкриває сутність корупції через призму ознак кримінальних корупційних порушень. Ці ознаки включають:

1. Обіцянки, пропозиції або надання публічній посадовій особі особисто або через посередників будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи з метою впливу на цю посадову особу під час виконання нею службових обов'язків.

2. Вимагання або прийняття публічною посадовою особою особисто або через посередників будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи з метою впливу на цю посадову особу під час виконання нею службових обов'язків.

Зокрема, у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією корупцію визначено як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, давання або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість її отримання, або поведінку такої особи.

Таким чином, в міжнародних джерелах наведено визначення, які повинні бути взяті за основу державами, що їх ратифікують, і можуть бути адаптовані відповідно до історичних і соціокультурних особливостей громадян кожної конкретної держави. Щоб розробити ефективне поняття корупції, законодавці часто спираються на досвід інших країн. Таким чином, рекомендується розглянути підходи окремих зарубіжних держав і погляди зарубіжних вчених до формулювання поняття «корупція».

До держав першої групи включаються такі країни, як Киргизька Республіка, чия кримінальна кодифікація надає визначення корупції та описує її як умисні дії, спрямовані на створення незаконного та стійкого зв'язку однієї чи кількох посадових осіб, обдарованих владними повноваженнями, з окремими особами або групами з метою незаконного одержання матеріальних благ та інших вигідностей, а також їх надання фізичним і юридичним особам, що створює загрозу інтересам суспільства або держави [42].

Представником другої групи є Сполучені Штати Америки, які визначають сутність корупції через корупційні дії, які описані в Федеральному Кримінальному Кодексі США та Законі про корупцію за кордоном (Foreign Corrupt Practices Act).

Вивчення міжнародного та зарубіжного досвіду, без сумніву, є дуже важливим. Проте основний акцент завжди робиться на національному

законодавстві. Цей підхід відповідає принципам верховенства права, законності та правової визначеності. Зараз визначення корупції закріплено в частині 1 статті 1 Закону. Згідно з цією статтею, корупцією вважається використання особою, зазначеною в частині 1 статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, або обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або надання такої вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою спонукання цієї особи до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

На перший погляд, ця дефініція може створювати враження, що корупція полягає лише в одержанні неправомірної вигоди. Проте, при детальному аналізі міжнародно-правових актів можна визначити інші види корупційних дій, такі як підкуп національних державних посадових осіб, підкуп іноземних державних посадових осіб та посадових осіб міжнародних організацій, розкрадання, незаконне привласнення або недбале використання майна державною посадовою особою, зловживання впливом, зловживання службовим становищем та інші. Крім того, вітчизняне законодавство визначає не лише корупційні злочини, але і злочини, пов'язані з корупцією, і не обмежує предмет корупційних кримінальних правопорушень лише неправомірною вигодою, оскільки предметами корупційних кримінальних правопорушень є також чуже майно, бюджетні кошти, вогнепальна зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини, документи, активи у значному розмірі та інше.

На нашу думку, в Законі необхідно визначити поняття «корупція» таким чином: корупція – це умисні порушення дисциплінарного, цивільного, адміністративного, кримінального характеру, які виявляються у протиправному використанні особою, зазначеною в частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей.

Інший підхід до формування поняття «корупція» - це доктринальний. В. Сухонос пропонує досліджувати сутність корупції через міждисциплінарну

призму, оскільки використання методів пізнання, характерних для різних галузей суспільствознавства, дозволяє виділити більше характеристик, які також сприятимуть більш ефективній боротьбі з корупцією [44, с. 16]. Ми підтримуємо цю позицію вченого і вважаємо, що розуміння впливу корупції на соціальні, політичні та економічні процеси та її роль у суспільному розвитку може бути досягнуте лише за умови комплексного наукового підходу. Тому ми пропонуємо аналізувати сутність корупції з позицій соціології, державного управління, політології, економіки, психології та правознавства.

Отже, явище корупції є надзвичайно складним, так само як і саме поняття, яке це явище позначає. Виділено основні аспекти формування поняття «корупція». По-перше, історичний аспект враховує особливості розвитку цього явища та різні підходи до визначення його сутності. По-друге, міжнародний аспект набуває великого значення в умовах зростання ролі глобалізації та європейської інтеграції України, оскільки цей аспект включає приписи міжнародних антикорупційних документів в процесі визначення корупції в українському законодавстві. По-третє, зарубіжний аспект також має важливе значення, оскільки відсутність окремих недоліків у визначенні поняття корупції може бути усунута завдяки запозиченню позитивних аспектів з міжнародного правозастосування. По-четверте, доктринальний аспект включає аналіз наукових позицій фахівців у галузях соціології, права, економіки, державного управління, політології, психології. Встановлено, що створення єдиного доктринального уніфікованого поняття корупції є неможливим через залежність змісту цього поняття від сфери його застосування. По-п'яте, легальний аспект, який є основоположним, передбачає оновлення змісту законодавчого поняття «корупція» та назву його у такий спосіб: умисні порушення дисциплінарного, цивільного, адміністративного, кримінального характеру, що виявилися у протиправному використанні особою, зазначеною частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей.

1.3. Принципи і методи дослідження еволюції державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні

Наступним елементом у структурі дослідження теоретико-методологічних засад концепції протидії корупції є аналіз поняття «протидія Корупції» та принципів здійснення такої діяльності. Поняття «протидія корупції» вперше запропоноване М. Мельником лише у 2002 році [45, с. 27]. Це було революційним кроком, оскільки на той момент діяв Закон України «Про боротьбу з корупцією» [46], існувала Національна програма боротьби з корупцією, затверджена Указом Президента України від 10 квітня 1997 року [46], і законодавець використовував термін «боротьба». Тому пропозиція використовувати нове поняття була сприйнята з певною неоднозначністю. Пізніше, у Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до Доброчесності», затвердженій Указом Президента України від 11 вересня 2006 року, було введено ще одне нове поняття – «подолання» [47]. Тому цілком зрозуміло, що науковцями ще не було вироблено єдиного підходу до аспектів корупції. Більше того, було використано значну кількість різних термінів, включаючи «протидія», «боротьба», «запобігання», «попередження», «профілактика», а навіть «контроль»; з метою вивчення різних аспектів корупції, не завжди розуміючи їхню змістовну відмінність. Ми вважаємо, що для кращого розуміння та правильного використання цих понять їх слід уніфікувати, визначивши одне основне поняття, яке найточніше та повніше відображає соціальну природу явища чи процесу, які ми маємо на увазі.

Загостренню наукових дискусій сприяє неконсистентність законодавця, який спочатку боровся з корупцією в Законі України «Про боротьбу з корупцією», потім запобігав і протидівав їй у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції», а починаючи з 2011 року вже лише запобігає їй. Ми вважаємо, що сучасна формулювання назви антикорупційного закону визначене ст. 1 Конвенцією ООН проти корупції, а саме: «Цілями цієї Конвенції є: сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею» [48]. Пропонуємо ретельно

проаналізувати всі ці поняття. По-перше, звернемо увагу на термін «протидія». Загалом, протидія різного роду деструктивним соціальним явищам та правопорушенням - це складне соціально-правове явище, в якому відображаються теорія і практика специфічної соціально-управлінської діяльності та суспільних і приватних ініціатив, а також юстиційних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню правопорушень та реагування на їх учинення [49, с. 110].

Щодо боротьби з самою корупцією, М. Мельник пропонує розрізнати її в широкому і вузькому контексті. У широкому розумінні, протидія корупції охоплює будь-яку діяльність у сфері соціального управління, спрямовану на зменшення можливостей для корупції в суспільних відносинах. Це включає в себе захист верховенства права, виконання інших правових принципів, розвиток демократичного суспільства та встановлення принципів верховенства права. У вузькому розумінні, протидія корупції визначається як система політичних, правових, організаційних, адміністративних, ідеологічних, соціально-психологічних та інших заходів, спрямованих на зменшення корупції, зміну її характеру, обмеження взаємодії корупції з іншими соціальними явищами і процесами, збільшення ризику для тих, хто скоює корупційні діяння, усунення соціальних умов і загальних причин корупції, а також причин і умов конкретних корупційних дій, виявлення, припинення та розслідування корупції, притягнення до відповідальності винних у корупційних діяннях, відновлення законних прав і інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупції [50, с. 26].

Наступним етапом аналізуємо поняття «боротьба». Ми вважаємо, що думка О. Юхна є обґрунтованою, коли він стверджує, що заходи, спрямовані на усунення соціальних передумов, загальних причин та умов корупції тощо, можуть не відповідати суті поняття «боротьба». Важливо відзначити, що саме це поняття містило в собі спрямовану на боротьбу з корупцією цільову настанову, яка була характерною для тоталітарного суспільства у радянські часи.

На сьогоднішній день багато досліджень вказують на недоліки терміна «боротьба», і, переважно через критичний підхід до нього, запропоновано

використовувати поняття «протидія». Однак український кримінолог А. Закалюк вважає, що як термін «боротьба», так і термін «протидія» відносяться до загальних понять, які передають ідею опору. За його думкою, термін «протидія» може бути використаний для висвітлення загального опору від злочинності, але він обмежений однобічно (як «супротив») і не передає ясної ідеї запобігання злочинності.

Запобігання, на відміну від цього, визначається як особлива форма соціального управління, спрямована на усунення, нейтралізацію або обмеження впливу факторів, що сприяють корупції. Ця діяльність включає в себе заходи, спрямовані на систему суспільних відносин, пов'язаних з владою та уповноваженими суб'єктами, з метою стимулювання їх правомірної поведінки, перешкоджання вступу в корупційні відносини та їх припинення.

Отже, більш повним і обґрунтованим тлумаченням є концепція М. Мельника, яка враховує оновлення сутності поняття «корупція» та поширення антикорупційних заходів на різні сфери, включаючи приватноправову та сферу надання публічних послуг, і вимагає певних корекцій.

Щодо запобігання корупції, В. Головкін запропонував використовувати термін «попередження», який відображає діяльність держави, суспільства та окремих громадян у напрямку випередження, обмеження та усунення негативних явищ і процесів, що породжують та утримують корупційні порушення, а також унеможливлення їх вчинення на різних стадіях. Ми розглядаємо попередження як одну з форм запобігання корупції.

Поняття «профілактика» та «контроль» застосовуються до поняття «корупційні правопорушення», а не до корупції взагалі. Так, «профілактика кримінальних корупційних правопорушень» може розумітися як заходи, проведені під час встановлення покарання та його виконання в кримінально-правовому контексті. У кримінологічному розумінні, «профілактика корупційних кримінальних правопорушень» є особливим видом соціального управління, спрямованим на забезпечення безпеки правопорушувачів та включає в себе розробку та реалізацію спеціальних заходів для виявлення та усунення

причин і умов корупційних кримінальних правопорушень, а також вплив на осіб, схильних до незаконної поведінки.

Перед тим як розглядати конкретні принципи, розкриємо сутність самого поняття «принципи». У юридичній теорії, при визначенні поняття принципів права, науковці використовують такі терміни, як вихідні теоретичні положення, основні або керівні принципи, загальні нормативно-керівні положення, провідні принципи, закономірність, сутність, система координат і інші. Багато з цих термінів мають схожі значення. Отже, слушною є позиція О. Старчука, який визначає принципи як загальні, керівні (основні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовувальні) положення.

Серед вчених не існує єдиної думки щодо суті принципів права та їх впливу на законодавство. Ця різноманітність пояснюється в першу чергу методологією дослідження принципів права та розумінням сутності права. У зв'язку з різними підходами до розуміння права, можна виділити щонайменше два підходи до розуміння принципів права. Природники вважають, що принципи права є визначальними та визначають зміст правових норм. Позитивісти, навпаки, вважають, що принципи права повинні виводитися саме з норм права.

Щодо видів принципів права, В. Семенов пропонує розрізняти загально-правові, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих інститутів. Натомість Л. Явіч поділяє принципи на загально-соціальні та спеціально-соціальні. Проте, щодо підходів до визначення принципів протидії корупції, відсутність їх чіткого законодавчого визначення призводить до різноманітності наукових точок зору.

Наприклад, А. Новак виділяє наступні принципи протидії корупції: верховенство права і закону, рівність перед законом для всіх, відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, ефективна взаємодія між гілками влади та громадськістю, співпраця з міжнародними державами, та доступність інформації про корупційні правопорушення. Проте, наша думка полягає в тому, що не всі ці аспекти можуть бути визнані принципами протидії корупції. Деякі з них можуть відображати

аспекти міжнародного співробітництва, а деякі принципи можуть дублювати один одного, наприклад, відкритість та прозорість інформації та її доступність.

Інший підхід до виділення принципів протидії корупції представлений О. Шевченком. За його думкою, окрім загальних принципів, таких як законність і верховенство права, існують і інші принципи, такі як комплексність, системність, об'єктивність, науково обґрунтованість, економічна доцільність, принцип взаємодії владних структур з інститутами суспільства, демократизація управління суспільством, оптимальна відкритість для населення діяльності посадових осіб, включення до міжнародної системи протидії корупції та розвиток всебічного співробітництва з іноземними державами [59, с. 130–132].

Проте, наша точка зору полягає в тому, що деякі з цих принципів, як були виділені дослідником, можуть насправді відображати ідеологічні переконання чи особливі цілі протидії корупції в Україні, наприклад, демократизація управління суспільством, включення до міжнародної системи протидії корупції та розвиток всебічного співробітництва з іноземними державами.

До загальних принципів відносяться верховенство права, законність та публічність. Ми пропонуємо звернути особливу увагу на правову природу кожного з цих принципів і їх конкретні вияви у сфері протидії корупції.

Першим фундаментальним принципом права є верховенство права. Цей принцип є ключовим для будь-якої діяльності і підтверджується його закріпленням у ст. 8 Основного закону України. Також визначення верховенства права міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. Згідно з цим рішенням, верховенство права передбачає панування права у різних сферах суспільства. Держава зобов'язана забезпечувати втілення цього принципу у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема в законах, які повинні відзначатися ідеями соціальної справедливості, свободи та рівності. Конституційний Суд також вказує, що верховенство права охоплює інші соціальні норми, такі як норми моралі, традиції та звичаї, які мають підтвердження в суспільстві і обумовлені історично визначеним культурним рівнем. Всі ці складові об'єднуються загальною якістю,

що відповідає ідеології справедливості та правовим ідеям, які великою мірою відображені в Конституції України [60].

Другим загальним принципом є принцип законності, який має велике значення для функціонування правової держави і закріплений у різних статтях Конституції України. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в рамках, встановлених Конституцією України (частина 2 статті 6, частина 2 статті 19 Конституції України). Конституція України має найвищу юридичну силу, і всі закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати їй (частина 2 статті 8 Конституції України).

Закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права та обов'язки громадян, повинні бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, інакше вони вважаються не чинними (стаття 57 Конституції України). Закони та інші нормативно-правові акти не можуть мати зворотної дії в часі, за винятком випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина 1 статті 58 Конституції України).

Кожен громадянин зобов'язаний строго дотримуватися Конституції України та законів України, не порушувати права та свободи, гідність та честь інших осіб, і незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (стаття 68 Конституції України). Конституцією України також передбачено перелік питань, які визначаються виключно законами України, такі як права і свободи людини та громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина, правовий режим власності, територіальний устрій України та інші (стаття 92 Конституції України).

Третім принципом є принцип публічності, який визначає необхідність гласності та відкритості у діяльності всіх суб'єктів, що мають повноваження в галузі протидії корупції. Хоча Конституція України не містить конкретної норми, що прямо закріплює принцип відкритості, прозорості та гласності, цей принцип можна вивести із численних конституційних норм.

Наприклад, стаття 57 Конституції України визначає, що закони та інші нормативно-правові акти повинні бути доведені до відома населення в порядку,

встановленому законом, і в іншому випадку вони вважаються не чинними. Інша стаття, а саме частина 1 статті 84 Конституції України, передбачає, що засідання Верховної Ради України проводяться відкрито, і закриті засідання можуть проводитися тільки за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Крім того, частина 4 статті 94 Конституції України визначає, що закон набирає чинності через десять днів після його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, і не раніше від дня його опублікування. Нарешті, пункт 6 частини 1 статті 129 Конституції України визначає, що до основних засад судочинства належать гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Принцип публічності є невід'ємним центральним принципом взаємовідносин між державою і суспільством. Його сутність полягає у відкритості, прозорості і доступності інформації про діяльність та результати діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

У сучасній епосі, коли суспільство дуже залежить від електронних пристроїв та електронних інформаційних ресурсів, особливе значення надається доступу до інформації про діяльність державних органів. Проте важливо забезпечувати належний рівень інформаційної безпеки, оскільки до публічної інформації не може належати особиста інформація, зокрема персональні дані.

Наша думка та досвід роботи інших інформаційних порталів, таких як антикорупційне декларування, показують, що державні інформаційні агенції не завжди забезпечують належний рівень захисту такої інформації, що може призвести до її витоків. Тому виконання цих заходів вимагає серйозної підготовки та розробки стратегічних програм та практичних заходів для забезпечення безпеки персональних даних суб'єктів антикорупційного декларування. Також важливо встановлювати відповідальність як для посадових осіб, чії дії призвели до витоку такої інформації, так і для суб'єктів, які спричинили витік та поширення цієї інформації.

Таким чином, протидія корупції в Україні включає як запобігання цьому негативному явищу, так і його активну боротьбу. Усю цю діяльність базується на принципах, які визначають основні ідеї і напрямки цього процесу.

Принципи протидії корупції можна розділити на дві категорії: загальні і спеціальні. До загальних принципів відносяться верховенство права, законність і публічність. Спеціальні принципи включають справедливість, незалежність осіб, уповноважених в сфері протидії корупції, взаємодію владних структур з громадськими організаціями, незалежність ЗМІ, невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення та комплексність та системність поєднання заходів щодо запобігання корупції і боротьби з нею.

Незважаючи на важливість протидії корупції для будівництва правової держави, у національному законодавстві відсутнє точне визначення цього поняття та основних принципів протидії корупції. Ця ситуація призводить до різних наукових поглядів на цю тему. Аналіз позицій вчених свідчить, що протидія корупції - це загальне системо-утворююче поняття, яке включає в себе запобігання (усунення негативних явищ, що породжують корупцію) та боротьбу з нею (застосування адекватної юридичної відповідальності та покарань для тих, хто вчиняє корупційні правопорушення). Основними принципами протидії корупції є загальні принципи, такі як верховенство права, законність і публічність, а також спеціальні принципи, що визначають конкретні напрямки дій у цьому напрямку.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Сутність та зміст державної політики у сфері боротьби запобігання корупції в Україні

Корупція - це складне, багатозначне і системне соціальне явище. І саме через її складність, багатозначність і системність держава повинна мати відповідний механізм протидії, який ми називаємо «державно-правовим». Законодавчі акти, що стосуються боротьби з корупцією, регламентують лише окремі складові цього державно-правового механізму. Найбільш повний перелік таких складових міститься у Законі України «Про боротьбу з корупцією» [61] і відповідних концепціях (програмах) [62-64]. Наприклад, у Законі «Про боротьбу з корупцією» визначені такі аспекти: суб'єкти корупційних дій та інших порушень, пов'язаних з корупцією; органи, що борються з корупцією; заходи для запобігання корупції; види відповідальності за корупційні дії та інші порушення, пов'язані з корупцією [61].

Погоджуючись з важливістю включення в названий законодавчий акт відповідних складових, ми вважаємо, що їх перелік є неповним і не дозволяє створити відповідний державно-правовий механізм боротьби з корупцією. Наприклад, в цьому акті не визначено: мету та завдання боротьби з корупцією, принципи, які, на нашу думку, є основними принципами та засадами її функціонування. Також нечітко визначені такі складові державно-правового механізму боротьби з корупцією, як його рівні та об'єкти, а також заходи та засоби боротьби з корупцією, а також види відповідальності за корупційні дії та інші порушення, пов'язані з корупцією. До складових такого механізму варто включити: напрями боротьби з корупцією, фактори та умови, які сприяють її поширенню, а також систему забезпечення боротьби з корупцією.

Аналіз законодавчих актів, що регулюють питання боротьби з корупцією, показав, що вони часто надають лише обривкову інформацію про складові державно-правового механізму протидії корупції. У більшості таких актів визначається лише один (зазвичай це заходи протидії) або два (заходи протидії та суб'єкти протидії) елементи розглянутого механізму. Виключенням є лише два нормативно-правових акти: Закон України «Про боротьбу з корупцією» [61] та Концепція боротьби з корупцією на період 1998-2005 років, затверджена Указом Президента України від 24.04.1998 року № 367 [62], в яких такі складові визначені більш повно і системно, але не завжди в логічній послідовності.

Фрагментарність та відсутність послідовності у визначенні структури державно-правового механізму протидії корупції також характерна для наукових джерел. Ця проблема спостерігається в дослідженнях, що відносяться до спеціальності 12.00.07 і мають об'єктом вивчення суспільних відносин, пов'язаних з адміністративно-правовою боротьбою з корупцією [65-69].

Наприклад, С.С. Рогульська досліджує виключно адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні та групує їх у дві категорії:

– заходи адміністративного примусу, які включають заходи адміністративного запобігання, припинення та адміністративної відповідальності;

– організаційно-правові заходи боротьби з корупцією, які передбачають прийняття нормативно-правових актів органами виконавчої влади для регулювання питань боротьби з корупцією, вдосконалення діючих законів і практичних дій державних органів з метою створення умов для законного функціонування державного апарату та запобігання корупції шляхом усунення її причин та умов виникнення в Україні [66, с. 156].

А.В. Гайдук описує заходи адміністративного впливу, які вживаються в Україні в боротьбі з корупцією, і розподіляє їх на такі категорії: загально-превентивні, спеціально-превентивні та безпосередньо-превентивні [67, с. 168].

Д.Г. Заброда проводить дослідження щодо складової державно-правового механізму боротьби з корупцією, а саме суб'єктів, що займаються цією

боротьбою, їх взаємодії та координації, а також розмежування компетенції правоохоронних органів у сфері боротьби з корупцією [69]. Р.М. Тучак обмежується вивченням адміністративно-правових основ боротьби з корупцією, зокрема характеристикою суб'єктів цієї боротьби, їх діяльності, взаємодії та адміністративно-правових методів протидії корупційним діям [68].

Вчені, які проводили дослідження адміністративно-правових аспектів боротьби з корупцією, в межах своїх дисертацій зазвичай зосереджувалися на характеристиці лише певних аспектів цього питання, переважно на адміністративно-правових методах протидії корупції. У цей час норми адміністративного законодавства визначають різні аспекти боротьби з корупцією. Вони встановлюють правовий статус осіб, які займаються боротьбою з корупцією, регулюють їх адміністративні повноваження, визначають обсяг компетенції між ними, встановлюють принципи координації та співпраці між суб'єктами адміністративно-правової боротьби з корупцією, а також встановлюють адміністративні процедури для боротьби з корупцією. У загальних положеннях законодавство також регулює питання організаційного забезпечення адміністративно-правової боротьби з корупцією, включаючи планування, кадрову роботу, інформаційне забезпечення та інші аспекти, а також встановлює підстави та порядок проведення контрольної діяльності з питань адміністративно-правової боротьби з корупцією.

Більшу кількість компонентів державно-правового механізму боротьби з корупцією детально розглядає М.І. Мельник. Наприклад, він визначає концепцію протидії корупції, яка, на його думку, є «основною ідеєю антикорупційної політики» [70, с. 233-234] і визначає ідеологію та стратегію антикорупційних заходів. Крім того, вчений визначає цілі та завдання антикорупційної політики, основні напрями боротьби з корупцією в Україні, об'єкти і суб'єкти боротьби з корупцією, принципи боротьби з корупцією та конкретні заходи для боротьби з корупцією [70, с. 235-258].

З урахуванням законодавчих норм, що визначають окремі складові державно-правового механізму боротьби з корупцією, а також досліджень

вчених у цій галузі, пропонуємо до структури цього механізму включити такі компоненти:

- цілі та завдання боротьби з корупцією;
- принципи боротьби з корупцією;
- об'єкти та рівні боротьби з корупцією;
- суб'єкти корупційних діянь та інших порушень, пов'язаних з корупцією;
- органи, що ведуть боротьбу з корупцією;
- заходи та засоби боротьби з корупцією;
- напрями боротьби з корупцією;
- систему забезпечення боротьби з корупцією.

На нашу думку, вищенаведена структура державно-правового механізму протидії корупції є послідовною і логічною, і, отже, сприятиме його ефективному функціонуванню. Ми пропонуємо визначити мету цього механізму як нормативне закріплення та систематичне вдосконалення правових та організаційних принципів, які мають на меті уповільнити зростання рівня корупції, виявлення та припинення її проявів, відновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, які постраждали внаслідок корупційних дій, а також усунення їх наслідків.

У відмінну від мети протидії корупції, завдання в цьому питанні не мають чіткого законодавчого визначення. Замість цього, такі завдання визначені у науковій літературі. Наприклад, М.І. Мельник включає до них такі пункти: розкриття суспільної та юридичної суті корупції; встановлення основних соціальних передумов, загальних причин та умов корупції, а також причин і умов конкретних корупційних дій; розробка державної антикорупційної політики та на її основі визначення стратегії та тактики боротьби з корупцією; визначення суб'єктів, які займаються боротьбою з корупцією, та їх компетенції; розробка та практична реалізація антикорупційних програм (загальнодержавних, регіональних, галузевих, міжгалузевих), які включають в себе відповідні заходи у соціально-економічній, політичній, правовій, організаційно-управлінській, ідеологічній, правоохоронній та інших сферах; формування системи

антикорупційного законодавства, включаючи вдосконалення законодавства щодо відповідальності за корупційні правопорушення; використання позитивного досвіду антикорупційних заходів інших країн і міжнародної спільноти загалом, а також розширення співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері боротьби з корупцією [70, с. 236].

Погоджуючись загалом з вищезазначеними завданнями, ми пропонуємо включити до завдань державно-правового механізму боротьби з корупцією також такі аспекти: створення атмосфери громадської нетерпимості до корупції; визначення системи органів, які ведуть боротьбу з корупцією, оптимізація їх структури та визначення форм співробітництва та координації між ними; забезпечення гарантій прав громадян і юридичних осіб під час проведення заходів з протидії корупції; підвищення ступеня відповідальності за корупційні дії та інші порушення, пов'язані з корупцією.

Отримано офіційне законодавче визначення принципів боротьби з корупцією. Наприклад, у Концепції боротьби з корупцією на період 1998-2005 років вказано, що ця боротьба повинна ґрунтуватися на таких ключових принципах:

1. Демократизація управління суспільством, забезпечення відкритості та доступності для населення діяльності посадових осіб в державному та місцевому управлінні.
2. Запровадження верховенства права та гарантування прав людини.
3. Зміцнення доброчесності у відносинах між державним апаратом та службовцями різних рівнів і населенням.
4. Забезпечення системності та комплексності боротьби з корупцією, включаючи різноманітні короткострокові, довгострокові та постійні заходи різних сфер.
5. Здійснення взаємодії між владними структурами, громадськими інститутами та населенням.
6. Удосконалення порядку та нормативного регулювання організації праці посадових осіб.

7. Впровадження практично спрямованих та радикальних заходів.
8. Обґрунтування заходів науковими дослідженнями.
9. Включення до міжнародної системи боротьби з корупцією та розвиток співробітництва з іноземними державами [62].

Наша точка зору включає до принципів державно-правового механізму протидії корупції наступні:

1. Принцип законності, що передбачає використання лише заходів та методів, які належать до сфери дії законодавства України.
2. Принцип спільності, що включає участь всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та окремих громадян у боротьбі з корупцією.
3. Принцип гуманізму, який підкреслює важливість застосування методів переконання під час протидії корупції.
4. Принцип гласності, що передбачає систематичне оприлюднення в державній статистиці та масових засобах інформації про стан боротьби з корупцією та іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.
5. Принцип економічності, який вимагає економічно обґрунтованих антикорупційних заходів та методів.

Ці принципи є важливими складовими державно-правового механізму протидії корупції, які сприяють його ефективному функціонуванню.

До складових державно-правового механізму протидії корупції також включаються об'єкти та рівні протидії корупції. Наприклад, М.І. Мельник вказує на те, що об'єктом протидії корупції є сама корупція як соціальне явище, включаючи її конкретні прояви, корупційні відносини, їх суб'єктів і фактори корупції [70, с.237].

Корупційне діяння вважається завершеним з моменту незаконного одержання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, порушення спеціальних обмежень - з моменту вчинення відповідних дій або бездіяльності, а відповідальність за нього настає незалежно від одержання особою матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [71].

Щодо рівнів протидії корупції, то ні в чинному законодавстві, ні в науковій літературі вони не мають чіткого визначення. На нашу думку, рівні протидії корупції, в першу чергу, залежать від масштабу корупції, тому ми пропонуємо виділити такі рівні: загальнодержавний, регіональний, груповий та індивідуальний рівні протидії корупційним діям та іншим правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

На нашу думку, суб'єктів протидії корупції можна логічно об'єднати у такі групи:

– Суб'єкти, які формулюють антикорупційну політику держави, такі як Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України.

– Суб'єкти, які безпосередньо займаються правоохоронною діяльністю в сфері протидії корупції, а також суб'єкти, які здійснюють судочинство у справах, пов'язаних з корупцією та іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.

– Суб'єкти, чиєю діяльністю спеціально або внаслідок виконання інших функцій спрямовано на здійснення передбачуваного та обмежувального впливу на соціальні передумови корупції, запобігання причинам та умовам, які сприяють корупційним діям. Це можуть бути міністерства та відомства, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, громадські організації, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, трудові колективи, засоби масової інформації, а також окремі громадяни.

– Суб'єкти, які відповідають за координацію антикорупційної діяльності, наприклад, прокуратура.

До складових елементів державно-правового механізму протидії корупції відносять відповідні заходи та засоби, які, хоча і не отримали повного законодавчого визначення, все ж фрагментарно регламентуються. Наприклад, Закон України «Про боротьбу з корупцією» включає окремі розділи, присвячені регулюванню попереджувальних (профілактичних) заходів протидії корупції. Також у цьому Законі обговорюється відповідальність за вчинення корупційних

діянь та інших порушень, пов'язаних з корупцією, і визначаються засоби контролю та нагляду [61].

Як правильно вказує М.І. Мельник, «заходи протидії корупції можуть бути класифіковані за різними ознаками» [70, с.248]. Серед таких ознак вчений відзначає наступні: зміст та мету їх застосування; масштаби їх застосування; термін і нагальність застосування; метод впливу; механізм впливу; час їх реалізації; галузь права, якою вони передбачаються [70, с.248-254].

На нашу думку, жоден із вказаних критеріїв класифікації не може бути однозначно визнаним як найбільш альтернативний чи узагальнюючий, оскільки кожен з них має право на існування. Замість цього, важливо відзначити, що ці критерії проявляються зовнішньо у вигляді вимог, обмежень, заборон та інших правових норм, які виконують роль правоохоронного механізму щодо суб'єктів корупційних діянь та інших порушень, пов'язаних з корупцією. Крім того, об'єктом, на який спрямовуються ці заходи, можуть бути різні аспекти, такі як причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних діянь та інших порушень, пов'язаних з корупцією, органи, що здійснюють протидію корупції, напрямки боротьби з корупцією і багато інших.

Щодо засобів державно-правового механізму протидії корупції, ми пропонуємо включити до них наступні: контроль, нагляд, розгляд звернень громадян і встановлення відповідальності за вчинення корупційних діянь і інших порушень, пов'язаних з корупцією.

Важливим елементом державно-правового механізму протидії корупції є її напрями, які вже отримали законодавче визначення. Наприклад, у Концепції боротьби з корупцією на період 1998-2005 років вказано, що боротьба з корупцією має здійснюватися в таких напрямках: запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних діянь; вдосконалення законодавства, що регулює відповідальність за корупційні правопорушення; контроль та нагляд за дотриманням законодавства у сфері боротьби з корупцією; активізація діяльності державних

органів у виявленні, розслідуванні та розгляді фактів корупційних діянь та притягнення винних до відповідальності [62].

М.І. Мельник ідентифікує основні напрямки боротьби з корупцією наступним чином:

- запобігання корупції;
- виявлення, розслідування та розгляд фактів корупційних діянь та забезпечення відповідної відповідальності за корупційні порушення у всіх випадках їх вчинення;
- покращення антикорупційного законодавства;
- відновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також усунення наслідків корупційних діянь [70, с.236-237].

Зазначені законодавчі та наукові визначення напрямків боротьби з корупцією в основному співпадають. Однак, на нашу думку, важливим є врахування напряму організаційного забезпечення протидії корупції як окремого компонента державно-правового механізму боротьби з корупцією.

Організаційне забезпечення протидії корупції відзначається своєю важливістю, але водночас є дуже різнобічним, оскільки включає в себе різні заходи, такі як управлінські, кадрові, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні та науково-методичні. Ця система заходів може бути складною. На жаль, чинне законодавство та наукова література в цілому не визначають всі ці аспекти або визначають лише обмежену їх кількість, зазвичай не більше трьох.

Наприклад, Закон України «Про боротьбу з корупцією» не надає чіткого визначення організаційних заходів щодо боротьби з корупцією. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» регламентує інформаційне, фінансове, матеріально-технічне та науково-дослідне забезпечення для боротьби з організованою злочинністю, включаючи корупцію, але це лише одна з його форм [72]. У Концепції боротьби з корупцією на 1998-2005 роки система забезпечення боротьби з корупцією визначена як сукупність кадрово-професійного, інформаційно-аналітичного, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення [62]. У Національній

програмі боротьби з корупцією, затвердженій Указом Президента України від 10.04.1997 року № 319, говориться лише про інформаційно-аналітичне забезпечення боротьби з корупцією та пов'язаною з нею злочинністю [64].

Однак, зважаючи на надзвичайну важливість чіткого законодавчого визначення таких компонентів системи забезпечення протидії корупції, як управлінський, кадровий, матеріально-технічний, фінансовий, інформаційний та науково-методичний, ми пропонуємо включити в Закон України «Про боротьбу з корупцією» окремий розділ під назвою «Система забезпечення протидії корупції».

Підсумовуючи аналіз державно-правового механізму протидії корупції, пропонуємо визначити його як комплекс взаємопов'язаних складових, які спільно формують його структуру і спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – сповільнення росту корупції, зменшення її розповсюдження, виявлення та припинення її проявів, відновлення законних прав і інтересів фізичних і юридичних осіб та ліквідація наслідків корупційних діянь.

По суті, державно-правовий механізм протидії корупції включає в себе широкий спектр заходів та інструментів, які охоплюють:

- Розробку та вдосконалення антикорупційного законодавства.
- Забезпечення контролю та нагляду за виконанням законодавства.
- Проведення антикорупційної освіти та інформування громадськості.
- Виявлення, розслідування та переслідування корупційних порушень.
- Створення ефективних механізмів звернень громадян і відстеження реакції на них.
- Організаційне та кадрове забезпечення протидії корупції в усіх сферах суспільства та державних органах.
- Фінансову підтримку антикорупційних ініціатив і програм.
- Здійснення наукових досліджень та аналізу корупційних тенденцій.

Ці елементи тісно взаємопов'язані та спільно спрямовані на боротьбу з корупцією та попередження її поширення в суспільстві.

Важливо відзначити, що державно-правовий механізм протидії корупції також включає в себе понаднормативні, етичні та культурні аспекти. Це означає, що успішна боротьба з корупцією вимагає не лише введення та дотримання законів, але й кардинальних змін у свідомості суспільства.

- Сприяння формуванню етичних цінностей та доброчесності серед громадян, особливо молоді.

- Підвищення свідомості громадськості щодо негативних наслідків корупції для суспільства та країни в цілому.

- Розвиток культури непереносимості до корупційних проявів та поширення принципів доброчесності та відкритості.

Зазначені аспекти спільно із законодавчими інструментами створюють комплексний підхід до боротьби з корупцією і сприяють зміцненню правової культури в суспільстві.

Державна політика у сфері запобігання та боротьби з корупцією в Україні є однією з найважливіших і актуальних галузей державної діяльності. Корупція є серйозним соціальним, економічним та політичним викликом, який впливає на всі сфери життя суспільства та загрожує національній безпеці та розвитку.

Сутність та зміст державної політики в цій галузі полягають у створенні ефективного та комплексного механізму протидії корупції. Основні принципи цієї політики включають законність, демократизацію управління, верховенство права, захист прав людини, системність, комплексність, взаємодію владних структур з громадськими інститутами та населенням, а також міжнародне співробітництво.

Важливою складовою цієї політики є створення відповідних інституцій та механізмів, які забезпечують виконання законів і норм, здійснення контролю та нагляду, розслідування корупційних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Окремий акцент робиться на створенні антикорупційних органів та спеціалізованих судів, що забезпечують незалежний і ефективний судовий процес у справах про корупцію.

Досягненням державної політики є прийняття ряду законів та стратегічних документів, які регламентують антикорупційні заходи та визначають шляхи їх впровадження. Проте, важливою є не лише наявність законів, а й їхнє реальне виконання.

Україна продовжує здійснювати значні зусилля для боротьби з корупцією та впровадження прозорості і відкритості в усіх сферах життя суспільства. Досягнення цих цілей вимагає постійного зусилля та співпраці всі суб'єктів суспільства, включаючи державні органи, громадські організації, бізнес-середовище та громадян. Тільки разом можемо створити країну, де корупція буде подолана, а права і інтереси кожного громадянина будуть захищені.

2.2. Елементи та механізми у сфері боротьби та запобігання корупції

Дослідження поняття та елементів адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є важливим завданням з практичною спрямованістю. Це дослідження має суттєве значення для подальшого вдосконалення законодавства України в цій сфері і для покращення правозастосовної практики.

Дослідження цих питань є важливим для подальшого розвитку адміністративного права та впровадження ефективних заходів для запобігання та протидії корупції, що є однією з актуальних проблем українського суспільства.

Слід відзначити, що адміністративне право відіграє особливу роль у системі правового регулювання і є важливим інструментом управління соціальними процесами в суспільстві. Воно має свою унікальну специфіку в предметі, методах регулювання та структурних особливостях, таких як система розміщення нормативного матеріалу.

Правове забезпечення, як юридична категорія, розглядається в адміністративному праві як цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів. Воно включає

в себе вплив на права і свободи громадян шляхом певних юридичних засобів, переважно норм права.

Правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції передбачає діяльність уповноважених органів державної влади, яка включає в себе видання обов'язкових правових норм і приписів. Ця діяльність спрямована на запобігання та протидію корупції і включає заходи щодо попередження корупційних діянь, виявлення корупційних ризиків та зв'язків, а також недопущення повторного вчинення корупційних правопорушень. Враховуючи, що суспільні відносини регулюються нормами різних галузей права, правове забезпечення в даній сфері носить комплексний, міжгалузевий характер.

Адміністративно-правовий механізм, спрямований на забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції, є однією з важливих складових загального правового механізму, який гарантує права та свободи людини і громадянина. Проте водночас ми вважаємо, що він може бути найбільш ефективним у боротьбі з корупцією, якщо створені необхідні юридичні та економічні передумови. Це обумовлено тим, що адміністративно-правовий механізм володіє гнучкістю вводу нових правил поведінки та ефективністю контролю за їх дотриманням.

Зараз, однак, ми спостерігаємо, що адміністративно-правовий механізм не завжди діє ефективно в Україні. Це стосується не лише відсутності визначеного законодавства, яке б закріплювало цей механізм, але й непривабливості його для окремих посадовців. Протягом багатьох років існування незалежної України, частина чиновників не відчувала необхідності у дієвому адміністративно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції через різні причини.

Конституція України визначає Україну як правову, соціальну та демократичну державу. Однією з найважливіших ознак демократичної та правової держави є наявність ефективних механізмів для забезпечення прав і свобод людини і громадянина, включаючи сферу запобігання та протидії

корупції. Нажаль, на сьогоднішній день відповідні механізми в Україні все ще перебувають на початковому етапі формування.

У той же час, для будівництва демократії, створення правової та соціальної держави та розвитку громадянського суспільства в Україні виникає актуальне питання щодо розробки ефективних механізмів забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина [74, с. 82]. Тому адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян знаходить практичне застосування через функціонування загального адміністративно-правового механізму забезпечення цих прав і свобод. З цієї причини, для ефективного забезпечення прав і свобод громадян у сфері протидії та запобігання корупції в Україні необхідно розробити ефективний механізм адміністративно-правового забезпечення цих прав і свобод.

Для відповіді на запитання «Що таке механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції?», необхідно спершу розглянути сутність понять «механізм забезпечення прав і свобод громадян» та «адміністративно-правовий механізм».

За висловами О. Наливайко, механізм забезпечення прав і свобод людини представляє собою діяльність органів держави та місцевого самоврядування, громадських організацій і громадян з метою створення умов (гарантій), які забезпечують правомірну та невідворотну реалізацію та захист цих прав [75, с. 22]. К. Горностай, у свою чергу, підкреслює, що захист прав і свобод людини та громадянина є механізмом забезпечення суб'єктивних прав спеціалізованими органами або самим суб'єктом цих прав [76, с. 51]. В.Демиденко визначає механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина як процес цілеспрямованої діяльності компетентних органів з метою сприяння реалізації, захисту та забезпечення прав і свобод [77, с.9].

Отже, механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції можна розглядати як систему дій та заходів, що здійснюються органами держави та іншими учасниками з

метою створення умов для ефективної реалізації, захисту та забезпечення прав і свобод громадян у цій сфері.

Враховуючи різноманітні підходи до визначення терміну «механізм забезпечення прав і свобод людини», ми вважаємо, що адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції може бути розглянутий як спеціальний процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямований на створення належних умов для реалізації, захисту та застосування прав і свобод громадян у контексті запобігання та боротьби з протиправними корупційними діями. Цей механізм використовує спеціальні адміністративно-правові заходи з метою досягнення визначених цілей.

В сучасній теорії адміністративного права існує різноманітні підходи до структури, форм і функцій адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. Деякі дослідники акцентують увагу, переважно на методах і способах боротьби з корупцією, тоді як інші вважають, що основна роль полягає в захисті прав і свобод громадян, і не акцентують увагу на створенні механізму їх забезпечення. Все ж, наша точка зору обґрунтовано вказує на те, що будь-який правовий механізм є системою зі своєю структурою, що складається з певного набору елементів. Так, А. Колодій виділяє такі компоненти механізму забезпечення прав і свобод громадян:

- норми права;
- правовідносини;
- акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків;
- акти застосування норм права [78, с. 136].

За думкою О. Олійника, механізм правового регулювання включає у себе, крім норм права та правових відносин, також процес правореалізації, правосвідомість і правову культуру, а також законність правового регулювання [79, с. 123].

Як можна зазначити, погляди науковців щодо структури механізму правового регулювання досить подібні, що підтверджується засвоєними підходами в теорії права. Перетворюючи структуру механізму правового регулювання на адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян, ми можемо відмітити, що він складається з невід'ємних компонентів, які надають йому значення (основні), а також з елементів, що зроблюють його більш ефективним (факультативні) [80, с. 66]. Основними складовими адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян, на нашу думку, є: норми права; акти, що реалізують норми права; правовідносини.

Норма права є основним компонентом будь-якого механізму правового забезпечення. Вона є загальнообов'язковим правилом поведінки, яке визначає можливість певних дій для суб'єкта і встановлює його суб'єктивні юридичні права, а також визначає необхідність певної поведінки, вказуючи на суб'єктивні юридичні обов'язки. Кожна правова норма отримує свій зовнішній вираз через прийняття нормативно-правового акту. Однак іноді така норма може не виконувати свої функції через нечіткість або через спроби витлумачити її на користь чиїхось інтересів. У цьому контексті ми повністю згодні з твердженням, що ефективність правової норми безпосередньо залежить від професійного та правильного її тлумачення [81, с. 331].

Отже, механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина в контексті запобігання та протидії корупції ґрунтується на регулюванні суспільних відносин за допомогою правових норм. Це означає, що адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері протидії корупції має своєю основою адміністративно-правову норму.

Проте не менш важливою складовою механізму правового забезпечення є правовідносини. Фактично через правовідносини відбувається передача завдань і розпоряджень, які містяться в правових нормах, на суб'єктивні права і обов'язки суб'єктів. У сфері запобігання та протидії корупції, поведінка суб'єктів адміністративних правовідносин залежить від конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які визначаються правовою нормою. Наприклад,

така норма визначає правила поведінки посадових осіб, і через правовідносини формується їхня модель поведінки в конкретних ситуаціях, таких як вчинення корупційних правопорушень. Важливо також враховувати, чи мають ці особи правову свідомість і достатні знання права для розрізнення корупційних дій від інших незаконних дій і як вони відносяться до права взагалі. Це додаткові характеристики правовідносин, але чітка норма права, що стосується запобігання та протидії корупції і правильно реалізується в нормативному акті, яка перетворюється в суб'єктивні права і обов'язки осіб через правовідносини, є ключем до успішної боротьби з цим антисоціальним явищем.

У додаток до основних складових адміністративно-правового механізму існують додаткові (факультативні) елементи, які впливають на ефективність та надійність такого механізму. Серед цих факультативних елементів можна виділити юридичні факти, правосвідомість, акти тлумачення адміністративно-правових норм, правовий режим законності та гарантії забезпечення прав і свобод.

Юридичні факти – це конкретні життєві обставини, пов'язані з виникненням, зміною та припиненням правовідносин. Оскільки розглядається адміністративно-правовий контекст, то юридичними фактами в цьому випадку будуть ті самі життєві обставини, які призводять до виникнення, зміни та припинення адміністративно-правових відносин. Прикладом ролі юридичних фактів у структурі адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції може служити частина 1 статті 172-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з положеннями цієї статті, порушення особою обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю може призвести до накладення штрафу та конфіскації доходу. Юридичним фактом в цьому випадку є саме порушення особою зазначених обмежень щодо діяльності. Встановлення адміністративної відповідальності за такий юридичний факт є ключовим елементом боротьби з корупцією.

Щодо другого факультативного елемента, який є правосвідомістю суб'єктів правовідносин, його важливість полягає в тому, що вона відображає сприйняття суб'єктами права правової дійсності у їхніх поглядах, почуттях та уявленнях. Залежно від цього, може формуватися або занадто завищена думка про роль права (правовий ідеалізм), або цинічне, зневажливе та негативне ставлення до права, яке може супроводжуватися постійним порушенням правил (правовий нігілізм). Або ж може виникнути розчарованість у правовій системі, що може призвести до пошуку інших шляхів вирішення проблем, включаючи корупцію.

Ще одним додатковим елементом адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є правовий режим законності. Цей елемент визначається як безкомпромісне дотримання всіма суб'єктами відповідних правових відносин норм права. Проте, на наш погляд, в Україні через високий рівень правового нігілізму правовий режим законності характеризується великою кількістю проблем. Серед них відмічається повсякденне ігнорування правових норм, прийняття норм, які сприяють лише окремим соціальним групам, вибіркоче застосування права, включаючи судову систему. Це разом призводить до ситуації, коли суб'єкти правовідносин мають обмежені можливості для ефективного захисту своїх прав та інтересів.

Вплив різного розуміння та застосування норм права на ефективність адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є важливою проблемою. Для кращого розуміння цієї проблеми, розглянемо положення статті 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з цією нормою, порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) може призвести до накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією дарунка (пожертви). Незважаючи на простий текст цієї норми, її інтерпретація може створювати низку питань.

Наприклад, невідомо, чи застосовувати адміністративну відповідальність до посадових або службових осіб, які приймають дарунки від третіх осіб у позаробочий час, оплачуючи спільну вечерю в ресторані або поїздку за кордон. У одному випадку ці дії можуть вважатися звичайними відносинами з колегами або друзями, а в іншому - проявом подяки за підтримку державного службовця у вирішенні особистих питань. Різне розуміння цієї норми призводить до ситуацій, коли правопорушники, які вчиняють корупційні дії, можуть уникнути відповідальності, використовуючи нечітке формулювання закону. Вирішення цієї проблеми потребує актів тлумачення норм права, які мають за мету уточнення змісту норм та правильне їх застосування. При відсутності чіткого формулювання норми права належне її тлумачення стає ключовим для правильного регулювання відповідних суспільних відносин.

Наостанок, важливим додатковим складовим елементом адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є гарантії забезпечення прав і свобод. Поняття «гарантії» охоплює всі об'єктивні і суб'єктивні фактори, спрямовані на практичне забезпечення прав та свобод, а також на усунення можливих перешкод для їх повного чи належного реалізації. Гарантії забезпечення прав і свобод громадян є важливою додатковою складовою адміністративно-правового механізму в царині запобігання та протидії корупції і включають в себе всі можливі умови, засоби та методи, спрямовані на забезпечення дотримання і захист прав і свобод осіб.

Гарантування належного захисту прав і свобод людини та громадянина визначається наявністю ефективної системи правосуддя в державі. У теорії, механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина зазвичай не включає в себе адміністративне правосуддя як окремий компонент. Однак усі елементи судової системи, які відповідають за захист прав громадян і певні органи виконавчої влади, теоретично і практично входять до складу механізму адміністративно-правового забезпечення цих прав [13, с. 280].

Підсумовуючи, можна зазначити, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції складається із таких елементів:

- адміністративно-правова норма;
- акти тлумачення адміністративних норм;
- адміністративно-правові акти;
- адміністративні правовідносини;
- юридичні факти у сфері корупційних правопорушень;
- правосвідомість суб'єктів корупційних діянь;
- рівень діючого в державі режиму законності;
- адміністративно-правові гарантії дотримання та охорони прав і свобод громадян.

Отже, потреба у високоякісних змінах в механізмі забезпечення прав і свобод громадян виникла на фоні сучасних тенденцій будівництва суверенної, демократичної та правової Української держави. Адміністративно-правовий механізм, що складається з комплексу взаємопов'язаних елементів, надає громадянам правові засоби для реалізації їх суб'єктивних прав та виконання суб'єктивних обов'язків. На нашу думку, адміністративно-правовий механізм грає ключову роль у забезпеченні прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції, оскільки його гнучкість і комплексність норм визначають як попередження корупційних вчинків, так і виявлення корупційних правопорушень та усунення їх наслідків.

Структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції включає обов'язкові (основні) елементи, такі як норми права, акти, що реалізують ці норми, та правовідносини. Окрім обов'язкових елементів, цей механізм містить ряд факультативних компонентів, які мають значний вплив на його ефективність. Кожен структурний елемент адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян має свою особливу роль у контексті запобігання та протидії корупції.

На основі вищевикладеного можна визначити кілька проблем, які на даному етапі характеризують адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини в сфері запобігання та протидії корупції в Україні. Ці проблеми включають наступне:

Тривалий процес розгляду, оскільки, коли особа, чії права та свободи були порушені через корупційні дії посадових осіб, звертається за захистом, вона може витратити значну кількість часу на адміністративний або судовий розгляд справи, перш ніж буде прийняте остаточне рішення.

Неефективність, оскільки за дослідженнями авторитетних організацій, Україна, починаючи з моменту проголошення незалежності, ніколи не виходила з другої сотні країн з найвищим рівнем корупції.

За наявності необхідних юридичних і економічних передумов, адміністративно-правовий механізм може стати надзвичайно ефективним у боротьбі з корупцією. Його гнучкість при встановленні нових правил поведінки та контролі за їх виконанням робить його потужним інструментом для подолання цього соціального явища.

2.3. Етапи еволюції концепції боротьби та запобігання корупції

В українській правовій думці існують різні підходи до класифікації етапів становлення та розвитку антикорупційного законодавства України. Андрій Кладченко застосовує загальноприйнятий підхід і пов'язує прийняття конкретного нормативно-правового акта з затвердженням Конституції України та розвитком конституційного процесу. В своїй дисертації «Становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України: теоретико-правове дослідження» він виділяє такі етапи:

1. Доконституційний етап становлення антикорупційного законодавства України (1991–1996 рр.).

2. Конституційний етап становлення антикорупційного законодавства України (1996–2004 рр.).

3. Реформаційний (сучасний) етап еволюції антикорупційного законодавства (2005 р. – по даний час).

Проте ця класифікація розкриває головним чином теоретико-правовий підхід для аналізу антикорупційного законодавства та не враховує історико-правовий метод [84].

Інший підхід до поділу етапів боротьби з корупцією в Україні був запропонований О. Горганом у своїй науковій статті «Історичні аспекти боротьби з корупцією в Україні». Він визначив наступні періоди:

1. Перший період (1991 р. – перша половина 1994 р.).
2. Другий період – «лобова атака» на корупцію (друге півріччя 1994-го – 1995 рр.).
3. Третій період - координація зусиль у боротьбі з корупцією (1995–2000рр.).
4. Четвертий період - псевдопротидія корупції (2001–2005 рр.).
5. П'ятий період - значна активізація боротьби з корупцією (2005–2010 рр.).
6. Шостий період (2010–2014 рр.) - масове поширення корупції та імітація антикорупційних реформ.
7. Сьомий період (з лютого 2014 р.) [85].

Ця класифікація відображає історичний розвиток боротьби з корупцією в Україні та розподіл її на різні етапи.

Зазначені хронологічні періоди боротьби з корупцією надають деталізоване уявлення про історичний контекст прийняття антикорупційних заходів. Однак Л. Горган відводить значну увагу політичній ситуації в Україні та пов'язує реформування правової системи та правоохоронних органів із діяльністю президентів України. Цей підхід розглядає лише один аспект проблеми, не враховуючи інших факторів (економічних, соціальних, зовнішньополітичних тощо), які впливають на рівень корупції в країні. Для проведення системного та об'єктивного історико-правового аналізу антикорупційного законодавства автор пропонує наступну етапізацію та періодизацію:

1. Загальний (пострадянський, 1991–1995 рр.) етап.
2. Спеціальний (1995–2006 рр.) етап.
3. Етап імплементації норм міжнародного права (2006–2014 рр.).
4. Сучасний (інституційний, 2014 р. – по даний час) етап.

Під час аналізу першого - загального етапу, важливо враховувати думку І. Гамана, який вказує на те, що починаючи з початку 1990-х років, уряд України приймав заходи для розроблення стратегії подолання корупції в країні та створював відповідні документи у формі державних програм, планів, концепцій тощо. Проте антикорупційне законодавство в той час містило декларативні принципи та санкції, які не стимулювали запобігання корупції серед потенційних корупціонерів.

Наступний етап дослідження антикорупційного законодавства слід пов'язати з прийняттям важливого нормативно-правового акта - Закону України «Про боротьбу з корупцією», що сталося 16 листопада 1995 року. Цей закон вперше визначив поняття «корупція» як діяльність осіб, які мають офіційні повноваження, спрямовану на незаконне використання цих повноважень для отримання матеріальних вигод, послуг, пільг або інших переваг [6]. Закон також передбачав адміністративну відповідальність за корупційні дії, визначав органи, які брали на себе обов'язки боротьби з корупцією, і суб'єктів відповідальності.

Пояснюючи логіку обраної періодизації, важливо відзначити, що наступним важливим етапом в боротьбі з корупцією стало подання пакету законопроектів до Верховної Ради України у 2006 році. Цей пакет включав законодавчі зміни, спрямовані на ратифікацію міжнародних антикорупційних угод, зокрема Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та її Додаткового протоколу, а також Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Розгляд цих угод тривав до 2010 року через невідповідність тодішніх норм стандартам і вимагав внесення змін. Результатом цього процесу на національному рівні був прийнятий 1 липня 2011 року Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Під час дослідження третього періоду важливо відзначити, що Україна співпрацювала з іншими країнами-учасницями Стамбульського плану дій з боротьби з корупцією, який був запропонований Антикорупційною мережею для Східної Європи та Центральної Азії Організацією економічного та соціального розвитку (в 2003 році). У той час Україна також стала членом Групи держав проти корупції з 1 січня 2006 року та долучилася до зовнішньополітичної ініціативи «Східне партнерство» разом з державами-членами Європейського Союзу (ініційованою у 2009 році). Ці приклади свідчили про великий інтерес України до міжнародного співробітництва та бажання змінити антикорупційне законодавство та реформувати систему державних органів.

Формування інституційного етапу доцільно пов'язати з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Цим актом передбачено створення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі - НАЗК) - центрального органу виконавчої влади з особливим статусом, що відповідає за розробку та виконання державної антикорупційної політики. Повноваження НАЗК включають в себе аналіз ситуації з запобігання та протидії корупції, розроблення проектів Антикорупційної стратегії, підтримку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, які здійснюють функції держави або місцевого самоврядування, а також Єдиного державного реєстру осіб, які скоїли корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Так, при дослідженні функціонування державних інституцій у сфері протидії корупції, необхідно обов'язково звернутися до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, яким передбачено створення та функціонування нового антикорупційного правоохоронного органу. Серед його завдань входить попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних порушень, а також запобігання новим. Повний перелік повноважень Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) закріплений у статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Серед цих повноважень особливу увагу слід приділити праву на проведення

оперативно-розшукової роботи та праву вимагати документи та інформацію для проведення слідчих дій. Зокрема, цей закон вперше визначив поняття «детектив» (стаття 10), яке використовується як офіційний термін у науковому та практичному контексті.

Найзначущим нормативно-правовим актом, що визначає основні принципи діяльності держави у сфері протидії корупції, є Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки». Цей документ має історичне значення, оскільки вперше в Україні було прийнято Закон, який встановлює принципи антикорупційної політики, в той час як раніше (у період з 1997 по 2013 роки) подібні програмні документи приймалися лише на рівні підзаконного акта, а саме Указу Президента.

Антикорупційна стратегія, що входить до складу цього Закону, структурована наступним чином: формування та реалізація державної антикорупційної політики; запобігання корупції; покарання за корупційні дії; формування відвертого ставлення до корупції; оцінка результатів та механізм реалізації Антикорупційної стратегії.

Додаткові зміни в законодавстві призвели до утворення Державного бюро розслідування (далі – ДБР), яке є центральним органом виконавчої влади та займається правоохоронною діяльністю з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які підпадають під його компетенцію. ДБР має завдання в галузі запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування:

- злочинів, вчинених посадовими особами, які обіймають особливо відповідальні посади, осіб, чиї посади віднесені до перших – третіх категорій державної служби, суддів та співробітників правоохоронних органів. Виняток становлять справи, які належать до компетенції детективів Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів, вчинених посадовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора –

керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;

– військових злочинів, а також злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, за винятком злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

За вищезазначеними відомостями можна зробити висновок, що ДБР виконує функції спеціалізованого правоохоронного органу, оскільки його компетенція включає проведення розслідування у відношенні до широкого переліку осіб, які скоїли злочини у сфері державної служби. Позитивним аспектом у боротьбі з корупцією є можливість подавати заяви про вчинення правопорушень через веб-сайт, гарячу лінію та інші засоби електронного зв'язку, що забезпечує анонімність осіб, які постраждали.

У рамках ретельного емпіричного дослідження слід звернути увагу на діяльність Вищого антикорупційного суду України, який був створений згідно з Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 року. Головною метою суду є виконання суддівських обов'язків відповідно до законодавчо визначених принципів та процедур судового розгляду з метою захисту прав та інтересів громадян, суспільства і держави від корупційних і злочинів, пов'язаних із нею, а також судового контролю над перед судовим розслідуванням таких злочинів і забезпеченням дотримання прав і свобод осіб у кримінальному провадженні.

У даному контексті, органи державної влади, що діють у сфері протидії корупції, можна концептуалізувати як гілки влади, що є інноваційним підходом і вносять певні зміни в традиційне розуміння цих структур. Наприклад, Національне агентство з питань запобігання корупції може бути віднесено до законодавчої гілки влади, оскільки його завданням є розробка державної політики та антикорупційної стратегії. Далі, Національне антикорупційне бюро та Державне бюро розслідувань можна розглядати як виконавчі гілки влади, оскільки вони є спеціалізованими правоохоронними органами. Вищий антикорупційний суд виступає як судова гілка влади.

Ця запропонована модель може стати основою для подальших досліджень у галузі державного управління.

Після узагальнення результатів проведеного дослідження можна визначити, що на першому етапі боротьби з корупцією переважали декларативні заходи, виражені у формі державних програм, планів, концепцій та стратегій. Наступний етап, що можна назвати спеціальним, відзначився прийняттям спеціального Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 16.11.1995 року, що свідчить про неефективність раніше застосовуваних методів. Процес адаптації міжнародного права (етап імплементації норм міжнародного права) сприяв позитивній динаміці у боротьбі з корупцією, оскільки ці норми зобов'язували держав-учасниць впровадити ефективні правові інструменти для захисту осіб, що стали жертвами корупційних діянь. Створення нових якісно нових інституцій державної влади з особливими повноваженнями (інституційний етап) підтверджує намір нашої держави розробити чітку політику для подолання явища хабарництва.

На першому етапі, який можна охарактеризувати як декларативний, боротьба з корупцією в Україні зазвичай обмежувалася заявами і обіцянками урядових чиновників та прийняттям стратегічних документів. Проте ці заходи не завжди супроводжувалися практичними діями та ефективними механізмами виконання.

Спеціальний етап боротьби із корупцією, який почався з прийняття Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 16.11.1995 року, відзначався першим конкретним кроком у правовому регулюванні цієї проблеми. Цей закон надав визначення «корупції» і передбачав адміністративну відповідальність за корупційні дії. Такі заходи мали за мету створити основу для боротьби з корупцією на законодавчому рівні.

Етап імплементації норм міжнародного права відзначився спробами привести українське законодавство у відповідність до міжнародних стандартів боротьби з корупцією. Це включало ратифікацію міжнародних конвенцій та узгодження внутрішнього законодавства з їх положеннями.

Інституційний етап передбачав створення нових спеціалізованих органів, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань та Вищий антикорупційний суд. Ці органи були призначені для виконання конкретних завдань у сфері запобігання, виявлення та розслідування корупційних злочинів.

На наступному етапі боротьби із корупцією, було важливою частиною діяльності України співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами. Приєднання до Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії, становлення членом Групи держав проти корупції та участь у Європейському Східному партнерстві свідчили про наміри України активно співпрацювати в боротьбі з корупцією та впроваджувати міжнародні стандарти в національне законодавство.

Українські інституції також продовжували активно змінювати свої методи та підходи до боротьби з корупцією. Зокрема, створено Державне бюро розслідувань (ДБР), яке здійснює правоохоронну діяльність та допомагає виявляти, припиняти, розкривати та розслідувати корупційні злочини.

За останні роки було прийнято значну кількість законів і стратегій, спрямованих на зміцнення боротьби з корупцією, а також на підвищення свідомості громадян та формування негативного ставлення до корупції. Ці заходи спрямовані на створення більш прозорої та відповідальної державної системи. Загалом, розвиток антикорупційних заходів в Україні свідчить про прагнення країни до більшої чесності та відкритості в управлінні та державних справах.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан рівня корупції в Україні

На сучасному етапі розвитку України проблема корупції стала однією з найбільш актуальних та загрожує нормальному функціонуванню суспільства і держави. Корупція обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, суттєво ускладнює роботу державного апарату, гальмує соціально-економічні реформи, сприяє розвитку організованої злочинності, руйнує довіру до влади та негативно впливає на міжнародний статус країни.

Серйозною проблемою стає той факт, що корупція в Україні все частіше стає нормою поведінки та частиною культури суспільства, що ставить під загрозу майбутнє країни. Складна соціально-економічна та політична ситуація, внутрішні та зовнішні виклики, включаючи анексію та сепаратизм, впливають на загальну ефективність антикорупційних заходів та роблять навіть менш ефективні.

Важливо відзначити, що немає жодної країни, яка була б повністю імунною до корупції. Корупція може існувати в будь-якому суспільстві, проте її розповсюдженість, форми та наслідки можуть значно відрізнитися. У деяких країнах корупція стає частиною щоденного життя та нормою функціонування влади, тоді як в інших вона залишається рідкісним випадком і суттєво не впливає на суспільство.

Таким чином, проблема корупції залишається актуальною для України та вимагає комплексних заходів для її подолання.

У нашій країні відзначається низький рівень сприйняття корупції, що свідчить про серйозну проблему. За щорічним рейтингом, який оприлюднює Transparency International, Україна займає 116-ше місце серед 180 країн. Варто

відзначити, що наша держава трохи покращила свої показники в порівнянні з попереднім роком.

Одним із чинників, які сприяли цьому покращенню, є прийняття Верховною Радою ряду антикорупційних законів. Ці закони спрямовані на створення сучасної платформи для боротьби з корупцією та включають в себе запровадження електронного декларування та створення нових правоохоронних органів, таких як Державне бюро розслідувань і Національне антикорупційне бюро.

Додатковим позитивним кроком в антикорупційній сфері є підписання Україною Конвенції ООН проти корупції у грудні 2003 року. Крім того, на державному рівні було здійснено ряд антикорупційних заходів, включаючи реформу кримінального судочинства та адміністративної сфери, підвищення доступу громадян до публічної інформації, зокрема, даних про осіб, які порушили корупційні норми.

Проте, за даними міжнародних експертів, не дивлячись на ці заходи, подолання корупції в Україні ще не вдалося. У роботі новостворених органів існують системні недоліки, такі як неясність щодо компетенції та підпорядкування різним гілкам влади, таким як Прем'єр-міністр та Президент.

Отже, поки що практичних досягнень у боротьбі з корупцією надто мало, і застосовані заходи протидії корупції виявляються малоефективними. Кількість корупційних порушень зростає, проте кількість зареєстрованих злочинів та осіб, які були засуджені за корупційні дії, не відображає реальний обсяг цього негативного явища. Недоліками також є недостатньо досконала звітність про стан боротьби з корупцією через відсутність загальновизнаних критеріїв для оцінки корупції та ефективності співпраці правоохоронних органів з іншими урядовими органами у розкритті цієї інформації.

Корупція часто служить найзручнішим способом подолання бюрократії. У зв'язку зі складністю та заплутаністю процедур, які здійснюють українські органи влади, хабарі часто виявляються єдиним способом вирішити певні справи. Українська система управління залишилася в основному радянською в

своїй суті, і вона неспроможна ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки. Корупційні прояви, що стали своєрідним ринковим механізмом, роблять цю систему більш гнучкою.

З цього погляду важливо зауважити, що більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямовані на посилення відповідальності осіб, які вчиняють корупційні дії, і це може призвести до збільшення кількості виявлених корупційних порушень. Підвищення рівня відповідальності призводить до зростання ризику притягнення до відповідальності, а це, у свою чергу, може збільшити корупцію. Однак такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на її причини.

Для кардинальної зміни ситуації необхідно усунути можливості для корупції в діючому українському законодавстві, яке містить численні прогалини, шляхи «обходу» норм та колізійні положення.

Політична корупція представляє особливу загрозу національній безпеці, оскільки це сприяє поширенню корупції в політичних кланах, елітах, партіях і серед окремих осіб, які борються за владу. Це явище підриває основи функціонування суспільства і держави. Політична корупція використовується правлячою елітою для захоплення та утримання влади. Вона призводить до нейтралізації політичних конкурентів шляхом не легітимного, а фактично незаконного захоплення державних ресурсів для особистих політичних цілей з метою отримання майбутніх вигод.

Зрозуміло, що корупція в економіці породжена діями державних чиновників, які включаються в комерційну діяльність з метою особистого чи корпоративного збуту. Це охоплює використання свого службового становища для перенаправлення державних коштів та матеріальних цінностей в комерційні структури, надання пільг своїй корпоративній групі (політичній, національній, клановій тощо) за рахунок державних ресурсів, а також лобювання інтересів певних груп при прийнятті нормативних актів.

Завдяки цьому стає очевидним, що проблеми, пов'язані з протидією корупції в українському суспільстві, є дуже серйозними. Питання про подолання

цієї проблеми та посилення тиску на корупційні прояви набуває все більшого значення для України.

Стратегія реформування державного управління на період з 2016 по 2020 роки, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 474-р, включає в себе заходи щодо запобігання та протидії корупції в державному секторі. Вона також містить відповідні критерії для оцінки ефективності її реалізації, які підлягають систематизації під час щорічного моніторингу [15]. Цей позитивний підхід дозволяє визначити, чи відповідають результати використання ресурсів досягнутим цілям. Однак, важливо відзначити, що існують випадки, коли питання оцінки ефективності окремих напрямків управлінської діяльності ігноруються. Наприклад, Стратегія реформування системи управління державними фінансами на період з 2017 по 2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 року № 142-р, взагалі не містить критеріїв для оцінки ефективності її реалізації, що може створити негативні ризики корупції.

Якщо ми розглянемо загальну проблему оцінювання ефективності державного управління, то можна зазначити, що це завдання ускладнюється кількома чинниками, на які вказують вітчизняні дослідники. Один із таких чинників - відсутність єдиної універсальної системи оцінювання ефективності державного управління, оскільки ефективність враховує мету, цілі та завдання, які є унікальними для конкретного державного інституту. Тому виправданим є індивідуальний підхід до кожного об'єкта управління та розробка індивідуальної системи критеріїв та показників для оцінки ефективності його функціонування. На даний момент всі наявні моделі оцінювання ефективності державного управління не мають чітко визначених критеріїв та методик оцінювання на різних рівнях влади. Тому використання загальних критеріїв для оцінки ефективності в різних сферах виконавчо-розпорядчої діяльності може бути некоректним, оскільки такі критерії не дозволяють об'єктивно визначити природу та спрямованість державної політики.

Л.Л. Приходченко підкреслює, що для досягнення цілей управління необхідна їх конкретизація, яка відбувається через переклад цих цілей у формат програм і проектів, концепцій і стратегій розвитку. Ці документи, в свою чергу, перетворюються в конкретні плани, де чітко визначені тактичні кроки для досягнення цілей. Для цього встановлюються наступні параметри: послідовність виконання заходів та уточнення строків виконання; забезпечення ресурсами; методи управлінського впливу та рівень відповідальності; перелік контролюючих заходів для своєчасної корекції. Цей підхід означає, що ефективність реалізації державної політики повинна оцінюватися на всіх рівнях функціонування системи державного управління, використовуючи різні критерії. Це вказує на те, що оцінка ефективності державної політики має бути індивідуальною та має враховувати багаторівневість критеріїв в різних сферах.

О.В. Діденко також висловлює думку, що проблема визначення критеріїв ефективності державної політики є актуальною як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Без належно визначених критеріїв стає важко орієнтуватися під час виконання завдань, передбачених стратегіями і концепціями, а також при оцінці конкретних результатів цієї політики [31, с. 177]. Це підкреслює важливість критеріїв оцінки ефективності державної політики, які дозволяють встановлювати зв'язок між цілями і результатами виконавчо-розпорядчої діяльності.

Отже, критерії оцінки ефективності державної політики представляють собою комплекс індивідуальних показників результативності виконання нормативно визначених форм і методів впливу, які відображають відповідність використаних ресурсів досягнутим результатам на різних рівнях виконання державної політики. Використання таких критеріїв є обов'язковим у діяльності органів виконавчої влади, оскільки кожна нова ініціатива потребує комплексного аналізу, щодо доцільності її впровадження. Науковці наголошують на важливості таких аспектів в антикорупційній політиці держави:

Оцінка ефективності реалізації антикорупційної політики не повинна обмежуватися лише загальною оцінкою результативності діяльності суб'єктів її

виконання. Ефективність повинна враховувати кількісні та якісні показники, які відображають реальні зміни в суспільних відносинах, що були спричинені впровадженням антикорупційних заходів.

Для ефективної антикорупційної політики необхідна чітка нормативно-правова база, яка містить більше ста законів, указів, розпоряджень Президента України та інших галузевих нормативних актів. Однак до сьогодні не вдалося досягти реального функціонування загальноновизнаних державно-правових принципів верховенства права та пріоритетності прав і свобод людини порівняно з іншими цінностями.

Ефективність антикорупційної політики залежить від наявності належної законодавчої підтримки, належної системи державних органів, ефективного координування процесів формування і реалізації політики протидії корупції, а також від запобігання та подолання корупції.

Проблема оцінки ефективності антикорупційної політики в науковому вимірі є складною через багатогранність і недостатню розробленість теоретично-методологічних аспектів цієї політики, зокрема відсутність чіткої системи цільових антикорупційних заходів, критеріїв для оцінки ефективності таких заходів та недостатнє вивчення зарубіжного досвіду.

Згідно з положеннями Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, оцінка ефективності державної антикорупційної політики має проводитися наступними методами: перш за все, на основі щорічних досліджень стану корупції в Україні, які включають широкий аналіз статистичних даних та практики застосування антикорупційного законодавства; далі, важливим етапом є визначення рівня імплементації міжнародних стандартів у сфері антикорупційної політики.

За цим законодавчим актом, основними критеріями оцінки ефективності є:

1. Збільшення частки населення, яке негативно ставиться до корупційних проявів.

2. Зменшення частки населення, яке мало власний досвід корупційної поведінки.

3. Зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів.

4. Зростання кількості громадян, які заявили про факти корупції, що сталися з ними, компетентним органам.

Важливо відзначити, що в цьому законі також деталізовано критерії визначення рівня імплементації міжнародних стандартів, включаючи виконання рекомендацій, наданих Групою держав проти корупції (GRECO), а також рекомендацій, наданих в рамках моніторингу Стамбульського плану дій щодо боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії. Також враховується покращення індексу сприйняття корупції, опублікованого міжнародною неурядовою організацією Transparency International, і досягнення високого рівня відповідності стандартам міжнародних ініціатив, таких як ініціативи з прозорості у видобувних галузях, будівельному секторі, а також індекс відкритості бюджету тощо.

У постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми з реалізації основ державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на період з 2015 по 2017 роки» від 29 квітня 2015 року № 265 деталізовано окремі завдання щодо впровадження державної антикорупційної політики, кожне з яких має свої конкретні індикатори виконання. Наприклад, одним із завдань програми є зміна уявлень громадян про корупцію, а індикатором його виконання є підготовка аналітичних звітів на основі результатів досліджень та пропозицій. Також серед завдань програми є забезпечення доброчесності органів законодавчої, виконавчої та судової влади через впровадження ефективних антикорупційних стандартів. Індикатором виконання цього завдання є прийняття нових етичних стандартів для осіб, які здійснюють функції в державі або місцевому самоврядуванні.

Проте, на рівні окремих центральних органів виконавчої влади питання щодо критеріїв оцінки антикорупційних програм залишаються загальними.

Наприклад, Антикорупційна програма ДФС на 2017 рік (наказ ДФС України від 20 жовтня 2017 року № 700) включає Розділ V, присвячений «Моніторингу, оцінці виконання та періодичному перегляду Програми», де в основному визначені повноваження щодо проведення моніторингу реалізації програми. Однак самі критерії оцінки ефективності її виконання не визначені в цьому розділі. Крім того, виникає питання щодо того, чому Антикорупційна програма на 2017 рік була затверджена не на початку року, а в жовтні. Фактично, на виконання запланованих заходів залишалось лише два місяці. З таким підходом, очікувати ефективності цієї антикорупційної програми не можна, оскільки лише системність, послідовність та неперервність заходів у сфері запобігання та протидії корупції можуть призвести до позитивних результатів.

Підсумовуючи вищезазначене, слід відзначити, що є декілька факторів, які обумовлюють необхідність перегляду критеріїв оцінки ефективності впровадження антикорупційної політики держави:

1. Декларативний характер більшості законодавчо встановлених критеріїв, які, як правило, базуються на абстрактних категоріях.
2. Відсутність міжінституціональних зв'язків між критеріями оцінки, що не дозволяє враховувати взаємний вплив окремих антикорупційних заходів на суспільні відносини.
3. Обмежена функціональність критеріїв оцінки, оскільки більшість з них не можуть комплексно оцінити зміни в суспільних відносинах.
4. Змістовна неузгодженість критеріїв та індикаторів на нормативно-правовому рівні, що призводить до суттєвої розбіжності між тим, як критерії визначені у законодавстві і як вони застосовуються на підзаконному рівні через індикатори.
5. Невідповідність критеріїв оцінки інструментам їхнього вимірювання, наприклад, складно визначити кількість громадян, які звернулися до правоохоронних органів зі звітами про факти корупції, шляхом аналізу застосування антикорупційного законодавства.

Також слід звернути увагу на критерії визначення рівня імплементації міжнародних стандартів, які також є предметом обговорення. Оцінка стану виконання рекомендацій європейських партнерів виконується порівнюючи фактичний обсяг виконання із запланованим. Проте, визначити досягнення високого рівня відповідності міжнародним стандартам є вельми складною задачею, оскільки це вимагає часу для суттєвого покращення економічного та соціального стану. Також дискусійним є питання щодо покращення значення Індексу сприйняття корупції, опублікованого міжнародною неурядовою організацією Transparency International. Зокрема, ставиться під сумнів відповідність Україною показників цієї організації, яка може маніпулювати даними для досягнення певних політичних або соціальних цілей.

При аналізі підзаконних актів можна помітити низку недоліків у керуванні процесом оцінювання ефективності державної антикорупційної політики, зокрема:

1. Низький рівень контролю за розробкою та реалізацією антикорупційних програм центральними органами виконавчої влади.
2. Відсутність галузевих критеріїв оцінки антикорупційних програм, які відрізнялися б від законодавчих стандартів.
3. Відсутність практики систематизації інформації про оцінку антикорупційних програм різними центральними органами виконавчої влади.
4. Поширену орієнтацію влади на думку міжнародних організацій та експертів.

3.2. Рекомендації та підвищення ефективної боротьби з корупцією в Україні

Гарантом успішної боротьби з корупцією є розробка науково обґрунтованої концепції запобігання цьому явищу. Однією з важливих складових такої концепції є розгляд корупції як соціально обумовленого явища.

Це дозволяє розробляти відповідні стратегії та тактики, визначати мети, методи досягнення цих цілей, а також рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

Профілактика корупційних злочинів є складним та науково обґрунтованим процесом впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на негативні фактори цього незаконного явища. Основний зміст такої профілактики спрямований на усунення причин та умов корупційної злочинності, а також інших факторів, що впливають на формування особистості [86].

У світовому індексі сприйняття корупції, опублікованому Transparency International, Україна займає 116-те місце серед 180 країн, набравши 33 бали зі 100 можливих. За результатами 2016 року, країна набрала 27 балів із 100 можливих, розташовуючись на одному рівні з Іраном, Камеруном, Непалом, Нікарагуа та Парагваєм. У той же час, Білорусь – 107, Польща – 30, Грузія – 48, а Німеччина – 10.

За міжнародним досвідом, немає жодної соціально-економічної системи, яка була б повністю імунною від корупції. Корупція може виявлятися в різних масштабах та формах в різних економічних системах. Тому неможливо повністю видалити корупцію в будь-якій державі або на будь-якому етапі її історичного розвитку. Найвищим досягненням може бути зменшення рівня корупції та її обмеження у впливі на різні соціальні процеси. У західних країнах цей процес називається контролем над корупцією.

Згідно з думкою деяких науковців, метою антикорупційної політики в Україні має бути зменшення рівня корупції та захист прав та законних інтересів громадян, суспільства та держави від загроз, пов'язаних з корупцією. Ця мета досягається за допомогою таких завдань:

1. Попередження корупційних порушень.
2. Створення правового механізму, що запобігає підкупу осіб з громадським статусом.
3. Забезпечення безпосередньої відповідальності за корупційні порушення відповідно до нормативно-правових актів.

4. Відшкодування збитків, заподіяних корупційними порушеннями.
5. Моніторинг факторів корупції та ефективності антикорупційних заходів.
6. Формування антикорупційної свідомості в суспільстві.
7. Заохочення прав громадян та організацій отримувати інформацію про корупцію та фактори, що її спричиняють, і вільно розголошувати цю інформацію у ЗМІ.
8. Створення стимулів для заміщення державних та комунальних посад особами, які не можуть бути підкуплені [87, с. 242].

На думку Т. І. Кушнарьова, антикорупційна стратегія, яка є важливою складовою антикорупційної політики, повинна базуватися на ієрархічній системі цілей. Відсутність концептуальних ідей, цілей, принципів і пріоритетів, а також довгострокових національних програм, побудованих на наукових основах, обмежує розвиток антикорупційної політики і обмежує її наявність лише до формальності.

В рамках стратегічних напрямків боротьби з корупцією, політика формує антикорупційну тактику, яка включає в себе конкретні завдання та методи їх виконання.

Отже, антикорупційна політика передбачає розробку та впровадження послідовних заходів держави та суспільства з метою мінімізації причин і умов, що сприяють корупції у різних сферах. З цього погляду корупція може поширюватися безперервно, якщо не існує постійного заходу щодо її запобігання. Тому важливо надавати державній антикорупційній функції важливе значення та розвивати механізми, що зменшують корупцію у короткостроковій перспективі та підтримують антикорупційну політику як постійну функцію держави.

Як було відзначено раніше, антикорупційна стратегія є важливим компонентом антикорупційної діяльності держави. Проте для цілісного аналізу ефективності антикорупційної політики країни, наш погляд, потрібно використовувати конкретний набір показників, які можна включити до

структурних складових антикорупційної політики. До цього набору показників входять:

- Розробка та прийняття антикорупційної нормативної бази та визначення механізму її реалізації.

- Створення та забезпечення діяльності спеціальних органів, які відповідають за формування та впровадження антикорупційної політики, а також за саму антикорупційну діяльність, розподіл обов'язків, зон відповідальності та організацію співпраці в боротьбі з корупцією.

- Створення комісій та координаційних рад для протидії корупції на різних рівнях влади.

- Використання засобів масової інформації, активна залучення громадян та громадських організацій до боротьби з корупцією.

Важливим елементом державної політики в сфері протидії корупції є нормотворчість, яка встановлює правову основу для боротьби з цим явищем. Рівнозначно важливою є ефективність застосування законодавства та його імплементація у діяльність державних органів. Україна спостерігає поступовий процес реформування антикорупційного законодавства, спрямований на впровадження міжнародних антикорупційних стандартів, які ґрунтуються на поліпшенні законодавчого підґрунтя боротьби з корупцією та застосуванні комплексних заходів, що передбачені Національною антикорупційною стратегією.

Початок оновлення та прийняття антикорупційного законодавства у 2011 році означав підсилення правової бази для протидії корупції в Україні та її гармонізацію з європейськими стандартами, а також впровадження ефективних і сучасних механізмів боротьби з цим явищем і створення нових правових інститутів. Проте, деякі положення цього Закону, за висновками експертів, були вражені неточностями і невідповідностями, які створювали ризики корупції та зменшували ефективність антикорупційних заходів.

На даний момент триває третій етап антикорупційної реформи, який розпочався 14 жовтня 2014 року, коли Верховна Рада України прийняла всі

закони, які стосуються антикорупційного пакету. Ці закони були розроблені у співпраці з громадськими експертами і включають такі нормативні акти:

1. «Про запобігання корупції», який передбачає комплексну реформу системи протидії корупції в Україні.

2. «Про Національне антикорупційне бюро України», який передбачає створення спеціального правоохоронного органу для боротьби з кримінальними корупційними правопорушеннями, вчиненими посадовими особами, які мають важливі державні або місцеві функції і загрожують національній безпеці.

3. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів», який встановлює механізм ідентифікації фізичних осіб – кінцевих бенефіціарів юридичних осіб та забезпечує вільний доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Звісно, активна реформа антикорупційного законодавства на сучасному етапі вносить нові проблеми, обумовлені недосконалістю правових норм, на які спрямована боротьба з корупцією. Прийняті закони можуть бути критиковані теоретиками та практиками через суперечливість, неточності та необхідність уточнень в деяких їх положеннях.

Щодо формування та впровадження антикорупційної політики, зараз Міністерство юстиції України, спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики та Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики мають відповідні повноваження. Проте, жоден із цих органів не відповідає міжнародним стандартам у відношенні до органів, уповноважених формувати та реалізовувати антикорупційну політику ні за критеріями спеціалізації, ні за критеріями незалежності. Деякі функції, пов'язані з антикорупційною політикою, взагалі не виконуються жодним державним органом, включаючи постійну оцінку рівня корупції та формування світогляду, що відкидає корупцію.

Згідно зі статтями 5 та 6 Конвенції ООН проти корупції, держави-учасниці мають зобов'язання розробляти та впроваджувати ефективну та координовану

політику протидії корупції та створювати спеціально уповноважені органи для цього. Один з стратегічних напрямків боротьби з корупцією - це її запобігання. Комплексні запобіжні заходи допомагають зменшити розміри корупції та її негативний вплив на суспільство. Основними антикорупційними заходами в Україні є:

- Визначення стратегії соціально-економічного розвитку та проведення адміністративної реформи.
- Формування ідеології державної служби, включаючи моральні принципи і цінності.
- Забезпечення прозорості державної влади та створення умов, що запобігають корупційним діям, сприяють відновленню довіри громадян до державних структур та забезпечують доступ до достовірної інформації.
- Вдосконалення антикорупційного законодавства.
- Прояв політичної волі, яка є ефективним засобом протидії корупції, навіть при наявності найкращого законодавства, відсутність такої волі знищує його ефективність.

Також слід звернути увагу на міжнародний аспект боротьби з корупцією в Україні. У сучасних умовах корупція стала транснаціональним явищем, і світова спільнота розглядає її як загрозу правопорядку, демократії, правам та свободам людини, верховенству закону та соціальній справедливості. Створення ефективної антикорупційної системи стало однією з умов членства України в Європейському Союзі. Світовий банк, Організація з безпеки та співробітництва в Європі та інші міжнародні організації закликають боротися з корупцією. Стаття 19 Конституції України вимагає, щоб органи влади діяли лише на підставі, в межах повноважень та відповідно до законів України, гарантуючи належне виконання функцій, закріплених у Конституції.

Важливою проблемою в процесі формування Національної антикорупційної політики (НАП) є забезпечення внутрішньої стабільності, підтримання правопорядку та дотримання принципу законності в нашій країні на цьому етапі її історичного розвитку. Цей період характеризується глибокими

реформами в усіх аспектах суспільного життя, які набувають все більшого значення. Серед основних завдань, які потрібно вирішити під час впровадження антикорупційних заходів в контексті системних реформ, відповідно до Комунікаційної стратегії запобігання та протидії корупції, затвердженої Кабінетом Міністрів України, можна виділити наступні:

- Визначення причин і суті корупційних порушень в Україні, розглядаючи їх з позицій управлінської науки та правознавства.

- Раціоналізація антикорупційного законодавства з метою включення національних традицій і міжнародного досвіду боротьби з корупцією.

- Систематизація механізмів запобігання корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування.

- Створення у державних органах спроможності проводити антикорупційну експертизу нормативних актів.

Ці завдання є важливими кроками у боротьбі з корупцією та зміцненні антикорупційних заходів у відповідності до внутрішніх потреб та міжнародних стандартів.

У жовтні 2014 року був прийнятий пакет антикорупційних законів, які спрямовані на боротьбу зі злочинністю та корупцією. Цей пакет включає наступні закони: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів».

До цього, для впровадження законодавчих положень у сфері боротьби корупцією було прийнято інші нормативно-правові акти, такі як Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань

запобігання корупції», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком» та інші.

Ці заходи спрямовані на зміцнення боротьби з корупцією та впровадження ефективних механізмів запобігання корупції в Україні.

За висловами О. Копиленка, незважаючи на вже прийняті заходи, реформа національного антикорупційного законодавства залишається незавершеною. У контексті впровадження антикорупційної стратегії перед внутрішнім законодавством стоїть низка завдань, що виникають із вимог громадян до створення демократичної, прозорої та ефективної моделі державного управління. До цих завдань відносяться:

1. Зміцнення механізмів впливу громадян на владу, забезпечення прозорості та відповідальності влади перед громадянами, а також забезпечення ефективних гарантій додержання державними установами та їх посадовими особами обов'язків і компетенції.

2. Обмеження офіційного імунітету та введення санкцій за порушення конституційних вимог державними органами.

3. Забезпечення балансу повноважень між парламентом як єдиним законодавчим органом, Президентом України як обраним главою держави та урядом як найвищим органом виконавчої влади.

4. Децентралізація влади шляхом передачі деяких повноважень від державних органів до органів місцевого самоврядування при забезпеченні їх ресурсної та функціональної здатності.

5. Запровадження ефективного механізму зміни суб'єктів владних повноважень у разі їх неефективності у виконанні своїх обов'язків.

6. Забезпечення реалізації права на рівний, справедливий та фінансово доступний доступ до правосуддя для всіх громадян та зміцнення незалежності

суддів та судів на всіх рівнях через забезпечення їх захисту від незаконного впливу з боку державних, приватних чи політичних структур [88, с. 11].

Ці завдання розумно реалізовувати в рамках комплексних програм реформ, спрямованих на досягнення цих цілей у таких сферах: подолання корупції в діяльності органів державної влади, реформування судової системи, подолання політичної корупції в системі представницької демократії та децентралізація влади.

Крім того, важливо враховувати думку В. Тація, згідно з якою ефективність боротьби з корупцією в Україні залежить від наступних ключових аспектів: наявності відповідної законодавчої бази для боротьби з корупцією; ефективного та повного виконання законодавства; розвитку системи громадського контролю та формування антикорупційної свідомості; організаційно-управлінського забезпечення антикорупційної діяльності.

Перехід від стратегії до конкретної реалізації є важким завданням, і враховуючи складність цього процесу, не можна розраховувати на універсальні базові моделі для впровадження змін у системі державного управління. Кожна реформа вимагає індивідуального підходу та урахування конкретних обставин.

Важливо також враховувати, що реформування органів влади в Україні підпорядковане багатьом внутрішнім і зовнішнім факторам, які можуть створювати опір або змінювати напрямок перетворень. Успішна реалізація реформи вимагає врахування різних інтересів різних верств суспільства, ефективного використання ресурсів та підтримки громадськості.

На сьогоднішній день пріоритетним завданням України є вирішення економічних, політичних та соціальних проблем, а також забезпечення прав і свобод громадян, які гарантовані Конституцією України. При цьому важливо пам'ятати, що реформування системи управління в Україні пов'язане з багатьма внутрішніми та зовнішніми факторами, які можуть сприяти або гальмувати цей процес. Успішну реалізацію реформ впливає низка складних аспектів, включаючи проектування реформи, подолання законодавчих перешкод та отримання підтримки громадськості.

Важливим аспектом реформ в Україні є перетворення системи державної служби. Відомо, що корупція залишається серйозною проблемою у цій сфері. Державні службовці взаємодіють з громадянами та забезпечують виконання завдань та рішень державних органів. Тому важливо встановити ефективний механізм боротьби з корупцією в цьому секторі, що сприятиме підвищенню довіри громадськості до державної влади в Україні.

Реформа правоохоронної та судової системи також залежить від успішного подолання корупції в Україні, що має важливе значення для забезпечення законних прав і свобод громадян.

Багато інших сфер, таких як охорона здоров'я, соціальний захист, пенсійна система та освіта, також включають антикорупційні аспекти. Це стає головною складовою впровадження будь-яких змін в Україні, і це підтверджується постійними дискусіями між науковцями, практиками та громадськими діячами. Деякі експерти наголошують, що місцеві громадяни не завжди вірять в ефективність нових антикорупційних органів через системні проблеми в судовій та правоохоронній системах, і тому необхідно представляти конкретні успішні приклади боротьби з корупцією, що сприятимуть відновленню довіри до судової та правоохоронної влади.

Отже, ефективна державна влада є необхідною для вирішення соціально-економічних проблем та поліпшення якості життя населення. Реалізація антикорупційної політики у контексті реформування органів державної влади в Україні вимагає комплексного підходу, включаючи не лише юридичні зміни, але й практичні заходи для підвищення ефективності та довіри громадськості.

Результатами реформування органів влади в рамках впровадження антикорупційної політики повинні стати наступні позитивні зміни: створення системного підходу до формування, функціонування і розвитку цих органів; впровадження органічних управлінських структур; розвиток горизонтальних зв'язків та співпраці між ними; забезпечення відкритості під час взаємодії з зовнішнім середовищем; акцент на інноваціях у діяльності та розвитку; врахування соціальних вимог та виконання зобов'язань перед громадськістю.

ВИСНОВКИ

В роботі було проведено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми – розроблення концепції боротьби з корупцією в Україні, яка слугує основою для формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства. В результаті проведеного дослідження були сформульовані нові наукові положення та висновки, спрямовані на досягнення поставленої мети, основні з яких викладено нижче.

В ретроспективному аналізі були узагальнені та систематизовані наукові дослідження, присвячені проблемі боротьби з корупцією. Після аналізу наукових праць стало відомо, що питання корупції та способів її подолання завжди цікавили багато галузей науки та наукових напрямів, і це питання є актуальним і сьогодні. Відзначено, що існуючі дослідження в галузі кримінального права та кримінології не завжди враховують швидкий розвиток антикорупційного та кримінального законодавства, тому концепція боротьби з корупцією в Україні потребує глибокого, об'єктивного, комплексного та системного наукового дослідження для ефективного впровадження.

Встановлено, що вибір правильної методології є ключовим фактором успіху наукового дослідження, яка забезпечує його комплексність та системність, а також дозволяє розробити рекомендації та висновки, що мають значення для наукової та практичної сфери. Оскільки дослідження в галузі права передбачає розробку або вдосконалення правових норм, вибір методології є важливою складовою дослідження. В даному дослідженні автор використовував різні принципи, підходи та методи (філософські, загальнонаукові, конкретно наукові), які застосовувалися взаємозв'язано та взаємозалежно, що гарантувало об'єктивність та повноту дослідження.

Було обґрунтовано, що поняття «корупція» є міждисциплінарним і широко досліджується фахівцями в різних галузях, включаючи не лише право, але і соціологію, політологію, економіку, державне управління та психологію. Кожна

з цих наук вносить свій унікальний внесок в розуміння цього поняття, і внаслідок цього, складно сформулювати універсальне визначення корупції. Однак важливо намагатися окреслити та уніфікувати це поняття, оскільки це сприяє виконанню принципу правової визначеності, який є ключовим елементом конституційного принципу верховенства права.

Корупцію можна визначити як умисні дисциплінарні, цивільно-правові, адміністративні та кримінальні правопорушення, які проявляються у незаконному використанні особою, зазначеною в частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей.

На основі аналізу існуючих доктринальних підходів до класифікації видів корупції був запропонований вдосконалений розширений авторський підхід. Цей підхід включає класифікацію корупції за темпом розвитку на інертну, поступову та активну, за сферами здійснення на корупцію в різних галузях влади та сферах діяльності, за періодичністю вчинення корупційних діянь на епізодичну, системну та клептократичну, за сталістю на повзучу та стрибкоподібну, за рівнем організації на низову, регіональну, елітарну та міжнародну, та за галузевою спрямованістю на корупцію в конкретних галузях.

Також були визначені напрями протидії корупції юридичними особами, які включають у себе усунення ризиків корупції, добір кадрів, антикорупційну підвищення кваліфікації, уповноважені підрозділи для антикорупційної діяльності, інформування про порушення та проведення розслідувань корупційних діянь, а також застосування дисциплінарних заходів.

Було виявлено, що для підвищення ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної політики держави та зміцнення їх впливу на процес нормотворення, необхідно законодавчо закріпити принципи співпраці між некомерційними організаціями та органами державної влади на основі соціального партнерства. Також важливо розширити порядок денний соціального діалогу, встановити обов'язковість участі інститутів громадянського суспільства та підприємств у процесі розробки антикорупційної

стратегії та плану заходів, а також обов'язковість їх участі у моніторингу виконання секторальних антикорупційних програм та роботі комісій з оцінки корупційних ризиків. Додатково, важливо створити соціальні технології, спрямовані на забезпечення балансу інтересів населення, держави і бізнесу, підтримувати розвиток громадянської освіти та створювати центри громадянської освіти. Також необхідно розробити та впровадити комплекс заходів для нейтралізації чинників, які сприяють ціннісному розколу у суспільстві, систематично проводити роз'яснення сутності сучасної демократії з метою підвищення усвідомлення її основних принципів і цінностей, а також сприяти розвитку самоврядування як важливого інституту демократії.

Було удосконалено, що результатами реформування органів влади мають стати такі явища, як:

1. Системний характер формування, функціонування й розвитку вказаних органів, що передбачає цілісність та послідовність їхніх дій та політик.
2. Органічний характер структур управління, де внутрішні елементи організацій поєднуються гармонійно та сприяють спільному завданню.
3. Розвиток горизонтальних зв'язків і взаємодій, що сприяють обміну інформацією та ідеями між різними органами та секторами суспільства.
4. Відкритість під час взаємодії із зовнішнім середовищем, де важливо забезпечити доступність і прозорість прийняття рішень.
5. Інноваційність як принцип діяльності та розвитку, який сприяє впровадженню новаторських рішень та технологій.
6. Урахування соціальних вимог і зобов'язань, де враховується потреби і очікування суспільства.

Поступові, контрольовані й сплановані дії сприятимуть уникненню дестабілізації системи органів влади, а успішне реформування окремих елементів цієї системи, зокрема антикорупційної політики, допоможе підвищити ефективність та спрогнозувати перетворення в інших суспільних системах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Павленко С. О. Основні етапи боротьби з хабарництвом: історичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 373–382.
2. Плиска В. В. Сучасний стан реалізації прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. *Visegrad journal on human rights*. 2015. 3/2. С. 87–94.
3. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
4. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. 2009. № 47. С. 96–102.
5. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльнополітологічна концептуалізація : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2018. 39 с.
6. Руценко І. П. Кланова структура українського суспільства (соціологічний нарис). *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2009. Вип. 3. С. 49–55.
7. Красноступ Г. Правове регулювання Інтернет-засобів масової інформації. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24640 (Дата звернення 19.10.2023).
8. Сорокіна Ю. В., Горностаєва Ж. В., Лазарева Н. В. Моббінг и боссинг в управлении персоналом: причины возникновения, типологии участников. *Экономические науки*. 2017. № 4. С. 262–266.
9. Мацієвський Ю., Мацієвський Р. Непотизм в українській політиці в період президентства В. Януковича. URL: https://cpr.oa.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09/nepotyzm_v_ukr.polityci_za_Yanukovicha.pdf (Дата звернення 18.09.2023)
10. Веприцький Р. С. Протидія корупції на регіональному рівні. *Форум права*. 2015. № 4. С. 31–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (Дата звернення 17.07.2023).

11. Новак А. Принципи формування національної антикорупційної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2017_1_5 (Дата звернення 16.06.2023)
12. Heidenheimer Arnold J. What is the Problem About Corruption «In Political Corruption: A Handbook». Transaction Books. 1989. 567 p.
13. Penal Code of Denmark: Order No. 909 of September 27 2005 as amended by Act Nos. 1389 and 1400 of December 21, 2005. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6372/file/Denmark_Criminal_Code_am_2005_en.pdf (Дата звернення 19.10.2023).
14. Алісов Є. О., Мартиновський В. В., Настюк В. Я. Юридична відповідальність за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. *Держслужбовець*. 2019. № 4. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2019/april/issue-4/article-43841.html> (Дата звернення 15.10.2023).
15. Бобровик С. В. Компромiс i конфлікт : методологічні підходи дослідження. *Правова держава*. 2009. № 20. С. 110–117.
16. Завгородній В. А. Зарубіжний досвід участі громадських організацій у заходах щодо протидії корупції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 295–307.
17. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 502 с.
18. Кемарська Л. Г. Особливості оплати праці в закладах первинної медико-санітарної допомоги. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 1. С. 116–122.
19. Шинкаренко Н. В. Причини виникнення корупції в органах Національної поліції України. *Право і безпека*. 2016. № 3. С. 104–107.
20. Саламатова М. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 20 с.

21. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
22. Чернышова В. О. Средства массовой информации и коррупция. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1224809> (Дата звернення 19.10.2023).
23. Красноступ Г. Правове регулювання Інтернет-засобів масової інформації. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24640 (Дата звернення 17.10.2023)
24. Constitution of the Kingdom of Denmark on 28 May 1953. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953.pdf (Дата звернення 19.09.2023).
25. Гладких В. В. Сутність та значення феномену корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 124–132.
26. Трепак В. М. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 193–201.
27. Цитряк В. Я. Підкуп у сфері службової діяльності: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право». Одеса, 2014. 20 с.
28. Бондаренко О. С., Кришевич О. В., Пахомов В. В. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : наук.-практ. посіб. Суми : Сум. держ. ун-т, 2019. 312 с.
29. Кабанов П. А. Общественный контроль в сфере противодействия коррупции как научная правовая категория и её содержание. *Юридические исследования*. 2014. № 9. С. 84–97.
30. Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : монографія / М. В. Фоміна, В. В. Приходько, М. Г. Каптуренко та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. М. В. Фоміна. Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. 333 с.
31. Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Наукові праці Національного авіаційного університету*.

Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право» : зб. наук. пр. Київ : НАУ, 2014. № 2 (31). С. 20–23.

32. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131.

33. Лупало О. А. Деякі проблеми застосування обмеження щодо одержання подарунків в антикорупційному законодавстві. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13833/1/ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ%20ЄВРОПЕЙСЬКИХ%20СТАНДАРТИ В_p077-083.pdf (Дата звернення 11.11.2023)

34. Про вищий антикорупційний суд : Закон України № 2447- VIII. Від 7 черв. 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 48. Ст. 1656.

35. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 312 с.

36. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листоп. 1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (Дата звернення 22.11.2023)

37. Драпогуз В. Екстраполяція як метод наукового пізнання. *Гуманітарний вісник*. 2012. № 28. С. 606–612.

38. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270–302.

39. Code of Conduct, Values and Ethics of Canada on April 2 2012. URL: http://www.oas.org/juridico/PDFs/mesicic5_can_ann12.pdf (Дата звернення 19.10.2023)

40. Україна підписала Конвенцію Ради Європи проти маніпуляції спортивними сореєвнованиями. Інтерфакс Україна : вебсайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/sport/313159.html> (Дата звернення 19.10.2023)

41. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї

ООН від 15 листопада 2000 р. : Міжнародний документ від 15 листопада 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 340.

42. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2009. 288 с.

43. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 502 с.

44. Про вищий антикорупційний суд : Закон України № 2447- VIII. Від 7 черв. 2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 48. Ст. 1656.

45. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 19. Ст. 134.

46. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р. : Міжнародний документ від 15 листопада 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 340.

47. Леонов Б. Покарання як засіб запобігання злочинності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 66– 70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_2_11 (Дата звернення 21.10.2023)

48. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 502 с.

49. Запитання і відповіді. Pro2070 : вебсайт. URL: elar.naiu.kiev.ua (Дата звернення 19.10.2023)

50. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.

51. Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування : навч. посіб. / О. І.

Кудерміна, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк, А. Б. Фодчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 168 с.

52. Статистика. Єдиний портал органів системи МВС України : вебсайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm/ (Дата звернення 21.10.2023)

53. Грищук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. № 61. С. 16–23.

54. Суржиу В. В июне Молдова стала полноправным членом Соглашения ВТО по государственным закупкам. NOI.MD : вебсайт. URL: http://www.noi.md/ru/news_id/87279 (Дата звернення 22.10.2023)

55. Якимюк Б. М. Влияние организаций гражданского общества на борьбу с коррупцией в Украине. *Инвестиции: практика та опыт*. 2013. № 18. С. 161–164.

56. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 / СумДУ. Суми, 2019. 509 с.

57. Перелигіна Р. В., Козир С. В. Соціальна сутність та механізми протидії корупції у сфері медицини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 246–249.

58. Шекультиров Б. И. Коррупция в России как угроза государственной и национальной безопасности. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/korruptsiya-v-gossii-kak> (Дата звернення 14.10.2023)

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Гулеватого Олександра Івановича про офіційне тлумачення частини другої статті 164 Кримінального кодексу України 1960 року (справа про службових осіб підприємств, установ та організацій) № 18-рп/203 від 30 жовтня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-03#Text> (Дата звернення 12.10.2023)

60. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 р. ВВР України. 1995. № 34. Ст. 266.

61. Ризак Я. Предмет комерційного підкупу за Кримінальним кодексом України. *Вісник Національної академії прокуратури України: проблеми сьогодення, теорія, практика, життя академії*. 2012. № 1. С. 121–127.

62. Концепція боротьби з корупцією на 1998-2005 роки / затв. Указом Президента України : від 24.10.1998 р., № 367.

63. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» / затв. Указом Президента України : від 11.09.2006 р., № 742.

64. Національна програма боротьби з корупцією / затв. Указом Президента України : від 10.04.1997 р., № 319.

65. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Заброда Дмитро Григорович. Київ, 2005. 233 с.

66. Рогульській С. С. Адміністративно правові заходи боротьби з корупцією в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Рогульській Сергій Степанович. Київ, 2005. 187 с.

67. Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Гайдук Андрій Валерійович. Київ, 2006. 194 с.

68. Тучак Р. М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Тучак Роман Миколайович. Харків, 2007. 198 с.

69. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією : монографія / Д. Г. Заброда. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2007. 176 с.

70. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Мельник Микола Іванович. Київ, 2002. 424 с.

71. Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.05.1998 р., № 13.

72. Про організаційноправові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. // ВВР України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.

73. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. ; За ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

74. Пустовіт Ж.М. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / Ж.М. Пустовіт. – К. : КНТ, 2009. – 232 с.

75. Наливайко О.І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії права / О.І. Наливайко // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 12. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 18-24.

76. Горностай К. Захист, охорона, гарантії прав і свобод людини і громадянина: співвідношення понять / К. Горностай // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 12. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 51-55.

77. Демиденко В.О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в діяльності міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В.О. Демиденко ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 16 с.

78. Колодій А.М. Теорія держави і права : навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. ; за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. опейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

79. Олійник А.Ю. Теорія держави і права : навч. посіб. / А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарев, О.Л. Слюсаренко. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

80. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С.Г. Стеценко Київ : Атіка, 2008. 624 с.

81. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников ; За ред. М.В. Цвік. – Х. : Право, 2002. – 432 с.

82. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

83. Юридична енциклопедія / Ю.С. Шемшученко та ін. (ред.) ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Т. 1. А-Г. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. – 669 с.

84. Кладченко О. Становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України: теоретико-правове дослідження : дис. на здобут. ступеня к.ю.н. за спец. 12.00.01 ; Приватний вищий навчальний заклад «Університет Короля Данила». Івано-Франківськ, 2018. URL : https://iful.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/dysertatsiya_Kladchenko.pdf (Дата звернення 19.10.2023).

85. Горган О.Л. Історичні аспекти боротьби з корупцією в Україні. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 277–280. URL : http://www.par.in.ua/2_2015/84.pdf (Дата звернення 19.10.2023).

86. Шевченко О.В. Основні принципи протидії корупції. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С.129–133.

87. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник / за ред. А.М. Михненка. Київ: НАДУ, 2010. 360 с.

88. Копиленко О. Протидія корупції: законотворчий досвід України. *Корупційні ризики у законотворчості України: моніторинг та перспективи подолання*. Серія: Бюлетень моніторингу законодавства України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. Вип. 6. С. 5-16.

89. Таций В. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине. Громадська експертиза. *Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні*. Київ, 2004. Вип.4. С.44-48.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Смирнова Дар'я Олегівна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «публічне управління та адміністрування» освітньо-професійна програма «публічне управління та адміністрування», адреса електронної пошти smirnovadasha2001@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Еволюція державної концепції протидії та запобігання корупції в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Смирнова Д.О.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Приймак О.М.